

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Rozvod rodičů očima mladého dospělého

Vypracovala: Bc. Michaela Váchová

Vedoucí práce: Mgr. Zdeňka Bajgarová, Ph.D.

České Budějovice 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma „**Rozvod rodičů očima mladého dospělého**“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

Bc. Michaela Váchová

Poděkování

Ráda bych vyjádřila své poděkování zejména Mgr. Zdeňce Bajgarové, Ph.D. za její trpělivé, laskavé a pečlivé vedení práce. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří se ochotně a otevřeně podělili o vlastní zkušenost, kterou nebylo pro mnohé z nich lehké sdílet.

ABSTRAKT

Název práce: Rozvod rodičů očima mladého dospělého

Autor práce: Bc. Michaela Váchová

Vedoucí práce: Mgr. Zdeňka Bajgarová, Ph.D.

Bakalářská práce zkoumá pohled mladých dospělých jedinců, jakým způsobem reflektují zkušenost rozvodu svých rodičů. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část práce se zaměřuje na teoretické poznatky v oblasti rodiny, samotného rozvodu, porozvodového uspořádání a charakteristiku období mladé dospělosti. Nastiňuje dynamickou křivku rozvodu spolu s jeho fenomény a následně popisuje období mladé dospělosti přinášející náhled na významné aspekty tohoto období. V praktické části najdeme popis a analýzu reflexe zkušenosti rozvodu rodičů, kterou poskytlo šest respondentů nacházející se právě v období mladé dospělosti. Ti do práce vnesli subjektivní zkušenost s rozvodem rodičů, jeho vývojem, pohledem na něj a vnímanými následky na jejich současný život. Data byla sbírána pomocí hloubkových polostrukturovaných rozhovorů a následně analyzována za použití otevřeného kódování. Výzkumný soubor tvořilo šest mladých dospělých jedinců, kteří si prošli v dětství rozvodem rodičů a byli schopni o něm hovořit na základě vzpomínek, osobních prožitků a zkušeností. Ve výsledcích práce jsou popsány jednotlivé kazuistiky poskytující příběh jednotlivých respondentů a dále kategorie s podkategoriemi umožňující přehled vystávajících témat z rozhovorů. Závěrem práce bylo shrnutí a poselství získaných poznatků z výsledků výzkumného šetření. Ukázalo se, že stěžejním faktorem, jak mladí dospělí vnímají rozvod rodičů, je změna, jakou rozvod způsobil v rodinném prostředí z hlediska jejího dosavadního fungování. Respondenti považují rozvod rodičů jako psychicky náročnou situaci pro dítě, které se najednou ocitá ve zcela nové a zásadním způsobem měnícím se rodinném prostředí. Sami pak reflektují, že by tuto zkušenost nechtěli zažít ve své budoucí rodině.

Klíčová slova: dynamika rozvodu rodičů, mladá dospělost, reflexe rozvodu, vztahy dětí s rodiči, porozvodové uspořádání

ABSTRACT

Thesis title: Parents' divorce in young adult's eyes

Thesis author: Bc. Michaela Váchová

Thesis supervisor: Mgr. Zdeňka Bajgarová, Ph.D.

The main aim of this bachelor thesis is to introduce the phenomena of the parents' divorce in young adult's eyes. The paper is divided into two sections, theoretical and empirical part. The theoretical part defines the basic concepts such as family, parents' divorce, post-divorce arrangement and characteristics of young adults. This theoretical part shows the dynamics of divorce with its phenomena and then describes young adulthood with its typical signs. In the empirical section is described and analyzed reflection on parents' divorce by young adult respondents. They provided their experiences with parents' divorce, its dynamics, view of it and perceived consequences to their current life. Data were collected through in-depth semi-structured interviews which have been analysed by using an open coding. The questioned group consists of six young adult respondents who had experience with parents' divorce and were able to discuss it based on their memories and personal experience. The results were described as individual case reports telling the story of parents' divorce. The stories were presented in categories and subcategories revealing main topics from interviews. From the collected data is possible to conclude that young adults frequently perceived the changes which parents' divorce brings into their family life. Respondents consider parents' divorce as psychologically demanding situation for a child who is suddenly in a new and fundamentally changing family background. The respondents also recognize a divorce as an experience they would want to avoid in their personal relationships.

Key words: dynamics of parents' divorce, young adulthood, reflection of divorce, relationships of children with their parents, post-divorce arrangement

OBSAH

ÚVOD	1
TEORETICKÁ ČÁST	2
1. RODINA	2
1.1. Funkčnost rodiny před obdobím rozvodu.....	3
2. ROZPAD RODINY A ROZVOD RODIČŮ.....	4
2.1. Reakce dětí na rozvod v jednotlivých vývojových stádiích.....	5
3. OBDOBÍ PO ROZVODU	7
3.1. Komunikace po rozvodu.....	8
3.2. Péče rodičů o děti po rozvodu.....	10
3.3. Chybějící rodičovské vzory	12
3.4. Chybějící otec po rozvodu.....	13
3.5. Problematika výhradní péče matek.....	15
3.6. Problematika nového partnera jednoho z rodičů.....	16
4. OBDOBÍ MLADÉ DOSPĚLOSTI.....	18
4.1. Vytvoření vztahu s životním partnerem v mladém dospělosti.....	19
4.2. Další možné vlivy rozvodu na jedince v období mladém dospělosti.....	21
PRAKTICKÁ ČÁST	23
5. METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	23
5.1. Cíl práce.....	23
5.2. Výzkumný problém a výzkumná otázka	24
5.3. Technika sběru a analýza dat.....	24
5.4. Etické aspekty výzkumu	25
5.5. Charakteristika výzkumného souboru	25
6. VÝSLEDKY.....	27
6.1. Kazuistiky respondentů	27
6.2. Kategorie 1: Rodinné soužití před rozvodem	32
6.3. Kategorie 2: Období rozvodu.....	35
6.4. Kategorie 3: Období po rozvodu.....	39
6.5. Kategorie 4: Současný náhled s vnímanými následky rozvodu na vlastní život	45
7. DISKUSE	53
ZÁVĚR	56
LITERATURA	57
SEZNAM PŘÍLOH	61

ÚVOD

Rozvod rodičů je čím dál více se objevující jev v dnešní společnosti. Představuje proces zasahující do mnoha sfér života jedince, ať už mluvíme o sféře ekonomické, společenské, rodinné, emoční, apod. Rozvod znamená pro rodinu zátěž, která má zásadní dopady na každého člena rozpadající se rodiny. Pro dítě vyrůstající v takovém prostředí může tato zátěžová situace představovat dopady jak na aktuální rozpoložení, tak i na jeho budoucí život.

Téma jsem si zvolila, protože jsem si rozvodem sama prošla a vím, jak těžké bylo v tomto období se nacházet mezi dvěma protipóly, které představovali moji rodiče. Pro mě rozvod znamenal ztrátu zázemí a mnoho zásadních změn v mnoha oblastech mého života, proto bych ráda zmapovala problematiku rozvodu jako takového a jeho reflexi v období mladé dospělosti, kde se sama právě nacházím. Dle Říčana (2007) je mladá dospělost obdobím, kdy má jedinec dva důležité úkoly, a to: uspořádání mezilidských vztahů a nalezení vhodné profesní dráhy. Jedinec v době mladé dospělosti hledá sám sebe skrze vztahy s druhými, skrze intimitu, kterou právě ony vztahy poskytují. Předpokládám, že u lidí se zkušeností s rozvodem jejich rodičů bude toto téma znovu oslovováno právě v období mladé dospělosti, kdy je jedním z hlavních vývojových „úkolů“ právě navázání a udržení blízkého partnerského vztahu.

V teoretické části práce nastíníme funkci rodiny a její role, které by měla sehrávat v životě jedince. Je také důležité zmínit, v jakém rodinném prostředí jedinec vyrůstal, než k samotnému rozvodu došlo. Dále se budeme snažit nahlédnout do problematiky rozvodu jako takové, budou popsány fenomény, které rozvod doprovázejí (reakce dítěte v různém období vývoje, průběh rozvodu, porozvodové období, komunikace v rodině, chybějící rodič jako vzor pro dítě, nový partner rodiče, apod.).

V praktické části budeme zkoumat reflexi mladých dospělých jedinců, kteří si prošli rozvodem v dětství a jsou schopni zavzpomínat na zážitky a prožívání z doby před, během a po rozvodu rodičů. Nejprve je popsána metodologie našeho výzkumu (výzkumný cíl, problém, výzkumné otázky, popis metod sběru a analýzy dat), dále následují výsledky a jejich interpretace s následnou diskusí a závěrem.

TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části se budeme zabývat rodinou a její rolí, kterou sehraává v životě jedince, dále rozvodem jako takovým a jeho možnými vlivy na jedince, a jaké dopady může rozvod představovat pro jedince v průběhu vývoje.

1. Rodina

Rodina je považována za základní stavební prvek sociálních struktur. Představuje nejpůvodnější, nejdůležitější a nejpřirozenější skupinu, která plní následující funkce:

- **sociálně-reprodukční** poskytující jedinci adekvátnímu učení se sociálním rolím a normám
- **kulturně-reprodukční** předávající jedinci kulturní dědictví obsahující jazyk, normy a hodnoty
- **biologicky-reprodukční** zachovávající rod, naplňující rodičovské touhy a sexuální potřeby
- **ekonomická** uspokojující materiální až existenční potřeby zahrnující výživu, bydlení, zájmová činnost, apod.
- **terapeuticko-pečovateľská** zajišťující prostředí, kde se jedinec dostává do intimního vztahu, kde může sdílet, kde je ochraňovaná jeho psychická, sociální a somatická dimenze
- **výchovně-vzdělávací** působící zejména ve výchově jedince od jeho raného dětství
- **obranná** představující v našem prostředí podporu a zastání (Reichel, 2008).

Rodina představuje jeden z hlavních činitelů socializace z důvodu relativní trvalosti a pevné začleněnosti jedince. Je primárním nositelem kultury poskytující základ norem a hodnot prezentující danou společnost. Rodina učí jedince orientaci ve společnosti a formou sankcí určuje pravidla chování v ní (Slaměnik & Výrost, 2008).

Říčan (2013) definuje rodinu jako místo bezpečí, jistoty a životního prostoru, které každý člověk potřebuje pro vnitřní uspokojení. Vzorce vztahů v původní rodině ovlivňují způsob, kterým se jedinec vztahuje v dalších významných vztazích v průběhu života. Každý z rodičů plní směrem k dítěti v tomto ohledu specifickou roli - „*Matka vede k člověku a otec k lidem*“ (Novák, 2013, s. 67). Rodina se stává pro nás vzorem, ze kterého přejímáme tradice, rituály, povinnosti, režim, apod. (Říčan, 2013).

Rodina mění svou podobu skrze celou historii. V současné době je rodina poměrně složitou skupinou z důvodu nárůstu rozvodovosti. Rozvodovost zapříčiňuje jevy jako například neúplnost rodiny, nevlastní rodiče, nevlastní sourozence, apod. (Jandourek, 2008). Ideál rodinného soužití popisuje Jankovský (2018) a zároveň se zamýšlí nad důvody a dopady zvýšené rozvodovosti. Podle něj rodinu tvoří lidé spojeni vzájemností a sdílením, kde vzniká chráněný prostor nazývaný „domovem“, ve kterém člověk nalézá sám sebe uprostřed ostatních, kde se rodí jeho specifická identita a svébytnost. S tím souvisí i odpovědnost rodičů, která je nezbytnou podmínkou pro to, aby bezpečný domov mohl být vytvořen a nadále udržován. V dnešní době, kdy společnost tíhne ke konzumnímu způsobu člověka, se nelze divit, že vztahy jsou brány nezodpovědně a pomyslně představují další konzumní prvek ve společnosti, Jankovský (2018) rozvod chápe jako dopad konzumního chápání vztahů. Podle něj disociovaná rodina může jen stěží podpořit zdravý vývoj jedince, vytváří tak podmínky pro disociaci celé společnosti (Jankovský, 2018).

1.1. Funkčnost rodiny před obdobím rozvodu

Vzhledem k problematice jedinečnosti rodinného prostředí je důležité zmínit, do jaké míry rodiny fungují tam, kde dítě vyrůstá. Každý jedinec z rozvedené rodiny může na rozvod nahlížet jiným způsobem a právě funkčnost a harmonie rodiny před rozvodem může udávat způsob, kterým bude dítě rozvod prožívat a také dopady na jeho psychickou adaptaci na porozvodovou situaci.

Pattersonová (2002, in Sobotková, 2012) udává čtyři základní pilíře vyznačující fungující rodinu. Mezi ně patří začlenění rodinného příslušníka do rodinné struktury, tento pilíř má vliv na identitu jedince a zaměření života, v rámci něj je uspokojena potřeba sounáležitosti. Dalším pilířem je ekonomická podpora, v rámci kterého jsou

jedinci zajišťovány základní potřeby. Třetí pilíř tvoří péče, výchova a socializace vedoucí k pozitivnímu fyzickému, psychickému, sociálnímu a duchovnímu vývoji. Poslední pilíř pak tvoří ochrana zranitelnějších členů rodiny, tj. mladších, starších, nemocných, apod. (Pattersonová, 2002, in Sobotková 2012). Podobný pohled je i na tři kritéria, které by měla splňovat funkční rodina, a to: soudržnost, adaptibilitu a komunikaci. Zdravá soudržnost v rodině má svůj význam i v tom, že se jedinec učí osamostatňovat a nebýt závislý, když ví, že se má kam vrátit a pociťuje rodinnou blízkost. Adaptibilita je zde i ve smyslu flexibility, která pomáhá se rodinným příslušníkům lépe přizpůsobovat vzniklým situacím. Rodinná komunikace plní svou roli skrze řešení problémů a plánování změn. Otevřená a přímá komunikace zde působí jako ochrana rodinného soužití. Dysfunkční rodina se pak může vyznačovat například chybějící intimitou, nejasnou komunikací, nejasnými pravidly a kompetencemi, neřešením problémů, atd. (Sobotková, 2012). Dunovský (1999, in Gillernová et al., 2011) rozděluje rodinu do čtyř skupin. První je fungující rodina zmíněná výše. Další je rodina problémová, kde se vyskytují závažnější problémy některých nebo všech funkcí rodiny, ale nenarušují vývoj dítěte a rodinný systém. Třetí je rodina dysfunkční, kde se vážné problémy vyskytují u některých nebo všech funkcí rodiny a bezprostředně ohrožují nebo poškozují rodinu i dítě. A poslední je rodina afunkční, která neplní svůj úkol a dítěti přímo škodí. Zde už je vhodné umístit dítě do náhradní rodinné péče (Dunovský, 1999, in Gillernová et al., 2011).

Funkčnost rodiny je jedním ze základních kritérií, podle kterých dítě bude vyhodnocovat situaci rozvodu. Dle Gillernové et al. (2011) je však důležité rozlišovat poruchy rodiny od poruch rodičovství. Ty se projevují tím, že rodič nechce, neumí nebo nemůže dělat to, co je pro pozitivní vývoj dítěte nezbytné (Gillernová et al., 2011). Proto dalším kritériem, které hraje roli, je míra funkčnosti role otce a matky. Situací rozvodu dítě přichází o čas trávený s rodiči (v závislosti na typu porozvodového uspořádání). Může se tedy stát, že bude postrádat kontakt s matkou či otcem. Tomuto tématu se budeme věnovat v rámci kapitoly o chybějících rodičovských vzorech.

2. Rozpad rodiny a rozvod rodičů

Rodina představuje pro dítě prostředí bezpečí, stability a jistoty. Pokud se tento primární celek rozpadne, dítě může postrádat právě tyto hodnoty (Vágnerová, 2012). Pro

rodiče je rozvod zátěžovou situací přibližně na dva roky, ale pro dítě to není zdaleka stejné. U dítěte se jedná o problém, který se může projevit během dalšího vývoje kdykoli v různých situacích. Dítě může neustále narážet na problémy spojené s rozvodem (Novák, 2012).

Odchod jednoho z rodičů z rodiny přináší dítěti mnoho problémů. Kromě ztráty stability, ztrácí také svůj vzor, se kterým by se identifikovalo. Zvláště v případě rozvodů si může díky působení druhého rodiče vytvořit mylnou představu o rodiči zastupující jedno pohlaví, což je rizikem pro budoucí vztahy (Langmeier & Krejčířová, 2007). Děti jsou při rozchodu rodičů svědky zániku něčeho, co mělo trvat navždy. Mladí dospělí z rozvedených rodin mohou mít strach ze závazku, aby nedopadly ve svých vztazích právě jako jejich rodiče (Schaick & Stolberg, 2001).

Pro dítě je optimální vyrůstat s oběma rodiči. Pokud ale už dojde k rozchodu rodičů, je třeba si uvědomit, že by rodiče měli bojovat hlavně za zájmy dítěte, nikoli za sobecké zájmy matky či otce (Gray & Farrell, 2020). Je třeba zmínit, že ne vždy je manželství ideální a dítě může vyrůstat v ne zcela příznivých podmínkách. Rozvod s sebou někdy může přinést i velikou úlevu- psychickou, finanční, apod. (Dudová & Hastrmanová, 2007).

V nepříznivém vztahu rodičů někdy dochází k úmluvě, že rodiče počkají, až děti budou dospělé, a poté se rozvedou. Ačkoli se zdá, že tento způsob by mohl být jistým způsobem funkční, nese s sebou rizika ve formě nízkého pocitu bezpečí dětí, které se ocitají v situaci nefunkčního emočně vyprahlého vztahu bez probíhající důvěrné komunikace (Gray & Farrell, 2020).

2.1. Reakce dětí na rozvod v jednotlivých vývojových stádiích

Je chybou se domnívat, že v některých vývojových stádiích děti rozchod rodičů nevnímají, jak často chybně rodiče vyhodnocují (Matějček & Dytrych, 1999). Dost často se dítě dostává do stavů, kdy nemůže spát, má strach, je uzavřené, a dokonce může pociťovat i svou vlastní bezcennost (Smith, 2004). Tyrlík (2012) zde zdůrazňuje, že i když má rozchod klidný průběh (který ovšem nastává v opravdu malém procentu rozvodů), pro dospívajícího to znamená i tak značnou ztrátu rodinného zázemí a emoční

stability. V opačném případě se děti stávají mnohdy prostředkem rodičovských svárů. A i vzhledem k nárůstu rozvodovosti, kdy je téměř každé druhé dítě z rozvedené rodiny a tento jev považuje za přiměřeně normální, se to podepisuje na jeho vztahu k oběma rodičům (Tyrlík, 2012).

Podrobněji se k této problematice vyjadřuje Vágnerová (2012) a Matějček s Dytrychem (1999). V **kojeneckém věku** dítě dokáže být citlivé a zaznamenávat jiné chování rodičů. Vlivem neshod mohou být rodiče méně vnímaví vůči potřebám kojence. V **batolecím věku** dítě poznává už svou rodinnou identitu, začíná se identifikovat s rodiči a dává více najevo své reakce na situaci. V **předškolním věku** by dítě mělo mít už vybudovaný pocit bezpečí z rodiny a pomalu vstupuje do světa svých vrstevníků, kde si osvojuje sociální interakce z rodiny a má své útočiště právě v rodině (Matějček & Dytrych, 1999). Pro dítě v předškolním věku má stabilita rodiny veliký význam. Rozpad rodiny představuje vysokou psychosociální zátěž, která ovlivňuje vztah jak k sobě samému, tak i k ostatním lidem. Reakce dítěte je závislá na úrovni zralosti uvažování a emocí. Pro předškolní děti je těžké pochopit takovou změnu. V tomto věku nahlížejí děti na rozchod rodičů egocentricky a příčinu připisují sobě. Po odchodu rodiče mají strach, aby neodešel i druhý rodič, když vidí příčinu například ve svém špatném chování (Matějček, 1994, in Vágnerová, 2012). Dítě se pak snaží potvrdit potřebu jistoty za každou cenu, a to často i regresivním chováním. Vymáhají po rodičích pozornost a citovou vřelost, a protože nechápou, proč k rozchodu došlo, navrhuji naivní řešení vedoucí k jejich zklamání (Vágnerová, 2012). Ve **školním věku** děti nesnadno snášejí rozepře rodičů, těžko se přizpůsobují novému složení rodiny. Těžko se s rozchodem rodičů vyrovnávají a mohou vinu přičítat sobě. Je důležité, aby dítě i přes rozpad rodiny neztratilo důvěru v to, že se může spoléhat na blízké lidi. Je to jedno z nejvíce kritických období už proto, že pro dítě hraje významnou roli mužský a ženský vzor pro správný vývoj identity dítěte (Matějček & Dytrych, 1999). Děti ztrácejí jistotu existence rodinného zázemí, které pro ně mělo význam jistoty budoucího světa. Vzniklé nejistotě rodiče přispívají sobeckým opovrhováním bývalým partnerem. Dítě je znejistěno v důvěře k rodičům, k dosud zažitým rodinným hodnotám a normám. Děti se bojí a ztrácejí důvěru. Často opět dochází k regresivnímu chování, děti mohou uvažovat egocentricky nad rozvodem rodičů. Ohrožen může být i vztah ke školní docházce, který zapadal do hodnot, které rodiče společně vytvářeli (Vágnerová, 2012). V období **adolescence** má svůj nezastupitelný vliv citová vazba mezi dětmi a rodiči, nikoli ale jako závislost na

rodičích, ale jako základna pocitu bezpečí a tvorby vlastní autonomie, která je v tomto období klíčová. V emoční vzájemnosti rodičů a adolescentů pak vzniká prostor pro budování vlastních hodnot a názorů, které budou před rodiči bezpečně zastávat. Autonomie a vzájemnost pak představuje optimální prostředí pro adaptivní vývoj dítěte (Becker-Stoll, 2003 in Lacinová et al., 2016). V období adolescence dítě vnímá napětí mezi rodiči. Chování rodičů představuje modelové situace, které si dítě přenáší jako cennou životní zkušenost. V období adolescence je též třeba mít vzor stejného pohlaví, proto je optimální, aby po rozvodu tuto potřebu rodiče u svých dětí uspokojovali. Pokud to nenastává ve vztahu s biologickým rodičem, je samozřejmě možné, aby tuto úlohu uspokojoval rodič náhradní (Orvin, 2011).

3. Období po rozvodu

K tématu období po rozvodu se vyjadřují zejména proto, abych nastínila problematiku, kterou s sebou porozvodové období nese. Rozvod představuje pouze mezník, kde se pro dítě začne mnoho věcí měnit. K zásadním změnám pak dochází zejména v období po rozvodu.

Období po rozvodu je zcela novým obdobím pro všechny strany, ať už pro děti, tak i pro oba rodiče. Představuje zcela novou zkušenost a je třeba, aby dítě mělo kontakt s oběma rodiči. Ani jeden z rodičů by neměl řešit případné konflikty skrze dítě (Špaňhelová, 2010). Během a po rozvodu se mohou rodiče setkat s lhostejností ze strany dětí, zejména pak chlapců, kteří nedávají emoce najevo.

Vlivem rozvodu může přejít dítě do jiné pozice v rodině, například se může stát náhradníkem za odcházejícího rodiče (Smith, 2004). Tyrlík (2012) mluví o převzetí některých povinností dítětem. Povinnosti jsou pak obvykle spojeny s odpovědností dospělého jedince. Adolescenta to staví do pozice odpovědného dospělého a ztrácí tak možnost experimentování a pozvolného hledání, které je pro období adolescence typické (Tvrlík, 2012).

Po rozvodu často dochází k očerňování druhé osoby, která zrovna není přítomna. Rodič, očerňující druhého nepřítomného rodiče, si však neuvědomuje, že tím ohrožuje vztah dítěte k sobě samému, protože dítě nese polovinu charakteristik zděděných po

tomto rodiči. Dětem to nenarušuje pouze sebepojetí, ale přináší jim to i strach ze vztahu s očerňovaným rodičem. Navíc tento fenomén staví očerňovaného rodiče do opozice, dítě pak může být ve vztahu k němu více vzpurné či konfliktní (Gray & Farrell, 2020). K tomuto tématu přispívá i Novák (2012), že je vlastně rodič přesvědčen o své pravdě a právě tu vypráví dítěti, avšak si neuvědomuje skutečnost, jak dítěti může uškodit. Tato sdělení bývají emočně laděna a zdají se být na sto procent pravdivá. To dítěti ulehčuje vnímání problému, aby mu porozumělo. Avšak citově zbarvená obvinění a postoje mohou vést až k citovému vydírání. Může to probíhat i pouhým projevem rodiče, který vyjadřuje smutek a podobné negativní pocity, kdy je dítěti rodiče líto, a proto se bude chovat jistým způsobem. Ne vždy se jedná o uvědomovanou formu jednání ze strany rodiče.

Dítě na rozvod může reagovat mnoha způsoby, často využívá obranných funkcí, které ho jistým způsobem psychicky chrání. Jednou z nich je racionalizace, kdy se dítě pokusí přijmout výhody rozvodu, ospravedlnit si věci, že to tak asi bude dobře. Dalším obrannou reakcí je projekce vlastních, často agresivních, impulzů na druhou osobu. Může také dojít k represi některých zážitků, identifikaci s jedním rodičem, kdy dítě akceptuje postoj jednoho rodiče a ztotožní se s ním. A pak například rezignace, která je důsledkem dlouhodobé frustrace. Všechny tyto a další obranné mechanismy vypovídají o neadaptivním chování na situaci nezralou osobností a vedou k patologickému vnímání, prožívání a vytváření životního příběhu (Novák, 2012).

Je důležité zachovat dítěti vědomí dobrého mínění o vlastních rodičích. Představují totiž identifikační vzor, který má svou nezastupitelnou roli v pokračujícím životě dítěte (Matějček & Dytrych, 2002).

3.1. Komunikace po rozvodu

V okamžiku, kdy odchází jeden z rodičů, obvykle dochází k protrahovaným sporům. Rozvod rodičů obvykle zapříčiňuje odchod jednoho z rodičů, což pak může mít například neblahé důsledky na postoj dětí vůči mužskému či ženskému vzoru (Helus, 2007). Ve výzkumné studii prováděnou Afifi a Schrodt (2003) se zkoumal pocit ocitnutí se dítěte mezi póly konfliktů rodičů v rozvedených a nerozvedených rodinách. Ukázalo se, že rozvod byl do značné míry spojen s vyhybavým chování dětí vůči rodičům.

Dospívající a mladí dospělí z rozvedené rodiny uváděli vyšší míru vyhýbání se rodičům, aby předešli pocitu „chycení se“ mezi jejich konflikty. Zároveň děti udávali i vyšší potřebu rodičů, která byla rozvodem oslabena a byla vnímána nižší mírou blízkosti, komunikace a spokojenosti ve vztahu mezi dítětem a rodiči (Afifi & Schrodt, 2003).

Po rozvodu mohou pro dítě v závislosti na jeho rodičích nastat dvě různé situace. Buď děti mohou být opomíjeny z důvodu zahlcení rodičů vlastními problémy, nebo mohou být vystaveny nadměrné ochraně a péči spojené s nadměrnou kontrolou. Dítěti bychom neměli naznačovat, že smutek z odchodu druhého rodiče je nepřijatelný. Naopak dítě má právo na smutek ze ztráty rodiče, aniž by se bálo ztráty lásky zůstávajícího rodiče. Dítě by si mělo být jisto neměnností citových vztahů s ním a rodiči, ale i dalšími blízkými. Pro dítě je dále důležité zachování vize, že se vše zlepší, aby nevidělo rozvod pouze jako negativní zkušenost, ale i jako výzvu, která mu může leccos přinést (Novák, 2012).

Po rozvodu rodičů hraje velmi důležitou roli komunikace rodičů s dítětem. Špaňhelová (2010) píše o otevřené komunikaci, která by měla zajišťovat prostor pro to, aby se dítě mohlo volně ptát na vše, co souvisí s aktuální situací. Sdělení by měla být pravdivá a konverzace by se měli účastnit oba rodiče. Rodič by měl být vnímavý vůči chování a projevům dítěte, které mohou být často negativního charakteru, mohou vyplývat ze strachu nebo zmatenosti dítěte. Rodič by na ně měl reagovat právě otevřenou komunikací nikoli kritikou vedoucí k zatvrzelosti dítěte. Dítě by mělo mít prostor vyjádřit, jak to ono samo cítí a nikdy by za to nemělo být kritizováno či obviňováno (Špaňhelová, 2010).

Rodiče po rozvodu neztrácejí svou úlohu rodiče, a proto by i nadále měli spolu komunikovat o dítěti, jeho problémech, o jeho režimu dne, apod. (Špaňhelová, 2010). Afifi et al. (2008) zkoumala komunikaci mezi rodičem a dospívajícím o stresujících faktorech rozvodu, a jaké vlivy má komunikace na vyrovnání se s rozvodem. Byla hodnocena interakce mezi 50 rodiči a dospívajícími dle škály relační komunikace. Ukázalo se, že komunikace na téma rozvodu byla u dětí pozitivně spojena se schopností se vyrovnat s rozvodem, nikoli však u rodiče. To samé platilo u kvality vztahu, co se týče pocitu blízkosti a spokojenosti, kdy se dítě díky komunikaci s rodičem o rozvodu cítilo více spokojeno a tím více s ním sblíženo (Afifi et al., 2008).

Pokud rodiče po rozvodu kooperují, je pravděpodobné, že dítě bude pozitivněji napodobovat vzory rodičů. Rodiče totiž představují vzory dyadického chování (Schaick & Stolberg, 2001).

Otevřená komunikace je pro dítě důležitá z toho důvodu, aby vědělo, že není viníkem rozvodu, má se stále o koho opřít, nebyly narušeny vztahy mezi ním a rodiči a může projevovat své opravdové emoce (Novák, 2012).

3.2. Péče rodičů o děti po rozvodu

Už v počátcích rozvodu se rodiče ať už záměrně, či nezáměrně mohou snažit dítě přetáhnout na svou stranu. Bohužel se tak často děje bez ohledu na to, co je pro dítě dobré. Očerňování druhého rodiče a ospravedlňování se patří mezi jedny z takových taktik rodičů. Dítě je citově svázáno s oběma rodiči a potřebuje skrze ně naplnit své základní potřeby, potřeby jistoty a bezpečí. Očerňování druhého rodiče pro dítě může znamenat narušení základních procesů a potřeb dítěte v rámci vývoje (Matějček & Dytrych, 1999).

Dítě je schopno žít ve dvou prostředích, pokud se tyto prostředí nepřátelsky nenarušují. Po rozvodu se řeší, komu bude svěřena péče dětí. Novák a Průchová (2007) udávají: „*Při rozhodování o výchově je prvotní zájem dítěte, soud přihlíží k osobnosti dítěte, jeho vlohám, schopnostem a vývojovým možnostem ve srovnání v životními poměry obou rodičů. Mělo by být respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného styku s nimi. Důležitým hlediskem je také citová orientace a zázemí dítěte, roli hrají samozřejmě také výchovné prostředky a odpovědnost rodiče, stabilita budoucího výchovného prostředí, ale také citové vazby dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné.*“ (Novák & Průchová, 2007). Zákon zatím neupravuje věk, kdy se dítě může samo rozhodnout o volbě péče. Z praxe ale vyplývá, že se soudci přiklánějí k přání dítěte od věku přibližně osmi až deseti let (Holá, 2011).

Zákon o rodině umožňuje následující formy péče: svěření do péče jednoho z rodičů, svěření do střídavé výchovy a svěření dítěte do společné výchovy. Svěření do **péče jednoho rodiče** však neznamená omezení jeho práv a povinností. I nadále má rodič právo se spolupodílet na výchově dítěte a na rozhodování o podstatných věcech s druhým

rodičem. S případem péče jednoho rodiče se pojí problematika styku dítěte s druhým rodičem, na které se primárně domlouvají rodiče a v případě jejich nedomluvení o této záležitosti rozhoduje soud (Novák & Průchová, 2007). Dalším typem je **střídavá péče**. Problém střídavé péče může spočívat v rozděleném domově. Domov dítě mělo do té doby jenom jeden, spojený s neměnným prostředím, ale i s blízkými v něm, kteří uspokojují potřebu bezpečí. Tato potřeba může být vlivem střídavé péče formou dvou domovů oslabena (Matějček & Dytrych, 2002). Obecně lze říci, že střídavá péče vyžaduje ještě kvalitnější společnou domluvu než péče výhradní. Rodiče se musejí domluvit na zdánlivých maličkostech, jako je například trvalé bydliště dítěte, daňový příspěvek, financování dítěte a další náležitosti, které vyžadují domluvu a vzájemný kontakt. Jak dítě bude vnímat tuto skutečnost je individuální. Výhodou může být střídání odpočinku a péče o dítěte, ve smyslu prevence vzniku rodičovského vyhoření. Svěření do **společné výchovy** není u nás obvyklým způsobem péče. Tato péče nastává v momentě, kdy rodiče po rozvodu zůstávají spolu bydlet a zachovávají si společný model hospodaření (Novák & Průchová, 2007).

Pavlát (2012) se zmiňuje o adaptaci dětí na porozvodová uspořádání. Jedná se o jeden z nejdůležitějších a nejnáročnějších úkolů během rozvodového řízení. Optimální je situace, kdy se rodiče domluví na péči společným úsilím. Ovšem ne vždy ke společnému názoru dospějí, a tak soud sám musí rozhodnout o následné péči rodičů. Soud pak bere v úvahu několik náležitostí: vzájemný vztah dětí a rodičů, schopnost rodiče poskytnout dítěti adekvátní péči, životní styl a adekvátnost chování rodiče a přání dítěte, s kým by chtělo být. Nelze generalizovat, jaké porozvodové uspořádání je pro dítě nejlepší volbou. Nicméně je zapotřebí každý případ posuzovat individuálně. V případě konfliktních rodičů je vhodné volit péči, která by minimalizovala dopad konfliktů na dítě. Konflikty mezi rodiči pak totiž přinášejí například očerňování, ovlivňování a popouzení dětí proti druhému rodiči (Pavlát, 2012).

Gray & Farrell (2020) dávají důraz na demografickou blízkost obou rodičů, aby dítě neztratilo zásadním způsobem kontakt s oběma rodiči, ať už je ve výhradní péči matky, otce, nebo ve střídavé péči. Vzdálenost může představovat pro dítě obtíže ve více sférách, příkladem může být navštěvování kamarádů či zájmových kroužků. Větší vzdálenost pak může narušovat stabilitu dítěte. Existuje několik forem péče, v jakém

časovém rozmezí se rodiče budou o dítě starat. Každá forma s sebou nese své výhody, nevýhody i rizika (Gray & Farrell, 2020).

3.3. Chybějící rodičovské vzory

Vlivem rozvodu dochází obvykle v jisté míře ke ztrátě jednoho z rodičů. Během rozvodového řízení je nejčastěji rozhodnuto o výhradní péči jednoho z rodičů, zpravidla se jedná v našem státě o matku, která si děti v péči ponechává (Dudová & Hastrmanová, 2007). V roce 2018 je uváděno, že 79 % dětí bylo svěřeno do péče matky, 7 % do péče otce, 10 % do střídavé péče, 3 % do společné péče a zbylé procento tvoří svěřeni do péče jiné fyzické osoby (Kuchařová et al., 2020).

Děti si odcházejícího rodiče ze společné domácnosti mohou idealizovat či naopak na něj nahlížet v negativním slova smyslu. Zůstávající rodič může manipulovat s dítětem tak, že dítě odcházejícího rodiče zavrhne a může ho považovat za původce všech špatných věcí (Vágnerová, 2012). Z většiny rozvedených rodin odchází otec. To s sebou nese břemeno pro dítě, které ve většině případů přebírá částečně otcovskou roli ve smyslu zodpovědnosti, která měla přijít až v pozdějších letech. V případě synů se jedná zejména o převzetí role hlavy rodiny. Z výzkumů pak Novák (2013) udává, že těsnější vazba mezi matkou a dcerou vede k větší míře úzkostí v dospělosti, u těsné vazby otce s dcerou je pak riziko vyšší míry depresivního ladění. V případě matky a syna se jedná o snížení míry empatie, kterou matka nedovoluje. Syn totiž přijímá ženský vzor jako jednotvárný a není schopen empaticky vnímat jinou ženu. Zvýšená závislost na rodičích v dalších případech vede ke zvýšené protektivitě, hysterii, žárlivosti, apod. Souvislost s tím má pak i například volba povolání, typickým příkladem je volba pomáhajících profesí (Novák, 2013).

Pravidelně vídaný vzor chování rodiče k druhému pohlaví děti napodobují. Učí se komunikaci a chování vůči druhému pohlaví. Důležitým vzorem je proto vždy vzor rodiče, se kterým se dítě identifikuje. V případě chlapců se jedná zejména o otce a v případě dívek o matky. Genderové vzory se pak projevují zejména v budoucích partnerských vztazích (Janošová, 2008).

3.4. Chybějící otec po rozvodu

Otec je převážně ten z rodičů, kdo má z důvodu svěřeni dětí do výhradní péče matky menší příležitost ke kontaktu s nimi. Děti tak mohou ztrácet určité aspekty prožitků spojených s rolí otce. Roli otce můžeme rozdělit do sedmi hlavních funkcí a to: otce živitele, významného blízkého člověka dítěte, vychovatele, partnera ve hře, učitele, hlavu rodiny a představitele genealogického původu. Významnou roli hraje blízkost dítěte a otce, a to jak v úplné rodině, tak i po rozvodu. Mluvíme zde o blízkosti na fyzické i psychické úrovni, kdy fyzickou úroveň naplňuje především hra s otcem. Psychickou úroveň pak naplňuje společná komunikace, společné aktivity, apod. Klíčová je zde vzájemná dostupnost. Porozvodová péče je časově limitována a otec tak ztrácí životní rituály s dítětem. Časová omezenost ale může v mnoha případech pomoci vztahu z hlediska větší angažovanosti ve věnování se dítěti v daném čase. Pro dítě je důležitá jistota, že když bude mít potřebu otce vidět či se s ním kontaktovat, bude mít právě tu možnost. Tomu v dnešní době napomáhají zejména moderní technologie zprostředkávající kontakt (Dudová & Hastrmanová, 2007). Otec mimo jiné zaujímá významné místo v budování genderové identity dítěte. Zatímco se matky chovají k chlapci i k dívce v raném věku poměrně stejným způsobem, otec odlišuje pohlaví již od raného dětství výraznějším způsobem, a tak pomáhá utvářet genderovou identitu. Rodič opačného pohlaví poskytuje informaci, kým dítě není a k jakému pohlaví by si mělo vytvořit komplementární vztah. (Vágnerová, 2012).

Schwartz & Finley (2008) se zabývali pohledem mladých dospělých jedinců na proměnné, které působí po rozvodu na jejich vztah s otci. Analýza zkoumala vztahy a soudržnost s otcem po rozvodu. Vzorek tvořilo 497 mladých dospělých jedinců. Na základě jejich výpovědí se zjistilo, že Ti, kteří po rozvodu zůstávali v kontaktu s otcem, hodnotili otce příznivěji než ti, kteří s otcem kontakt ztratili. Věk dítěte v období rozvodu pozitivně koreloval s otcovským zapojením do výchovy, což naznačuje, že rozvody, ke kterým docházelo v mladším věku, byly více škodlivé pro vztah dítěte a otcem. Efekt nevhodného načasování rozvodu byl patrný zejména u instrumentálních funkcí otce, jako je ochrana, kázeň a zapojení ve škole (Schwartz & Finley, 2008).

Role otce ve vývoji dítěte nabývá v průběhu věku čím dál více na své hodnotě. Zprvu se o dítě stará více matka, ale otec je tím, kdo se začíná čím dál více angažovat

v péči a výchově dítěte. Otec dává dítěti impulzy k dalšímu rozvoji, lpí na dodržování řádu, vede dítě k výkonu a rozvoji kompetencí. Otec učí dítě zvládat zátěžové situace a pomáhá budovat schopnosti jako je odvaha a samostatnost. Svou nezastupitelnou roli má také v postupném odpoutání dítěte od matky, tím se vytváří bezpečný vztah k oběma rodičům. Od předškolního věku otec slouží jako model pro uchopení genderových rolí. Role otce je v průběhu dospívání důležitější pro chlapce než pro dívky. Otec zdůrazňuje synovu mužskou identitu. Chlapec potřebuje jeho podporu při její tvorbě (Vágnerová, 2012). Synové jsou zranitelnější než dcery v péči matky. Synové vyrůstající v péči otce bývají vřelejší, dokáží být více nezávislí, jsou více vyspělí a mají vyšší míru sebeúcty než chlapci vyrůstající v péči matky (Gray & Farrell, 2020). Vztah otce a dcery naopak ochabuje. Otec zaujímá od dcery spíše odstup, slouží zejména jako model mužské role (Vágnerová, 2012).

Schaick a Stolberg (2001) prováděli výzkum na souvislost zapojení otců s vlivem rozvodu na jedincův život v mladém dospělosti. Vzorek tvořilo 408 účastníků ve věku od 18- ti do 34 let věku s průměrem 20,6, kteří subjektivně hodnotili zapojení otců, intimitu, důvěrnost, nejistotu a odhodlání ve vztazích. Bylo zjištěno, že zapojení otců ve výchově dětí předpovídá vysokou míru důvěrnosti, důvěry a odhodlání v intimních vztazích v mladém dospělosti. Nízká úroveň otcovského zapojení ukázala vysokou nejistotu v intimních vztazích. Ukázalo se, že má dítě potřebu otcovského zapojení i po rozvodu, aby došlo k úspěšnému přizpůsobení se. Pro dítě otec představuje ochránce, společníka a poskytovatele péče, který je nepostradatelnou složkou pro navázání uspokojivých vztahů v dospělosti. Rozvod jako takový je pak prediktorem nejistých, méně důvěrných, méně pevných a více úzkostných intimních vztahů (Schaick & Stolberg, 2001).

U dcer Corneau (2013, s. 192) uvádí: „..., *hlavním důsledkem otcovy nepřítomnosti je pro ženu nedostatek sebelásky, který jí brání navazovat a udržovat vztahy. Nese to s sebou posedlost po životě ve dvou.*“ a dodává, že taková žena může působit jako altruisticky založená, avšak je to jen její podoba maskující zraněnou sebelásku a závislost na druhém. (Corneau, 2013). Absence otce v životě dcery může zvyšovat riziko nízkého sebevědomí, méně úspěšných interakcí s muži a špatného vývoje ženské identity. Otec je prvním mužem v životě ženy a je výrazným představitelem opačného pohlaví (Schaick & Stolberg, 2001). Nepřítomnost otce v době dospívání u chlapců může vytvářet zmatenost v synově sexuální identitě, synové pak mohou

vykazovat zženštilé chování, nedostatečný pocit vlastní hodnoty, potlačování jejich přirozené agresivity a zhoršenou schopnost sebeprosazení. Synové se mimo jiné snaží vymezit svou sexualitu odpoutáním se od matky a dokázat si tak svou mužnost. Pokud u muže nedošlo k vybudování vlastní nezávislosti, existuje možné riziko vytvoření si obrazu své matky ve své budoucí partnerce (Corneau, 2012).

3.5. Problematika výhradní péče matek

Pro matku, která si roli samoživitelky nevybrala dobrovolně, nastává těžká situace. Najednou přebírá některé funkce, které dříve zastával otec a ztrácí pocity jistoty, emočního bezpečí a psychicky se stává vytíženější, než jak tomu bylo před rozchodem. Pocit odpovědnosti a povinnosti postarat se o dítě bývá matkám oporou ke zvládnutí vzniklé náročné situaci. Mnoho matek přebírá po otci také funkci autority (Dudová & Hastrmanová, 2007).

Často se pak stávají tvrdšími a kritičtějšími směrem k dětem. Výhradní péče matek se může podílet na malé sebedůvěře, úzkosti, neschopnosti navazovat intimní vztahy, nejistotu v sexuální roli u dětí, apod. (Warshak, 1996). Po rozchodu totiž dochází k oslabení rodičovské role. Matky, které mají děti v péči, se často stávají přetížené, frustrované, méně tolerantní a ne tak citově vřelé jako bývaly předtím (Vágnerová, 2012). S rozpadem rodiny souvisí několik fenoménů. Například děti z výhradní péče matek, kteří mohou vykazovat nižší ochotu se osamostatnit v rané dospělosti, než aby vzaly vlastní odpovědnost za svůj život i život druhých. V publikaci si autor klade otázku, zdali je strach z odpovědnosti projevem dnešní pohodlnosti, vystupňovaného hédonismu a individualismu či důsledek absence vhodných identifikačních vzorů (Jankovský, 2018).

Výzkum zabývající se nepřítomností otce po rozvodu upozornil ve svých výsledcích na nadměrnou ochranu dítěte ze strany matky. Ve výzkumu byly porovnávány dvě skupiny: první (n=41), která vyrůstala částečně bez otce, druhá (n=38), která bez otce vyrůstala úplně. Obě tyto skupiny byly porovnávány s kontrolní skupinou (n=40), kde byl otec přítomen. Dále bylo z výsledků patrné, že u první skupiny, kde otec chyběl pouze částečně, vykazovali mladí dospělí vyšší psychopatologii, nižší péči o matku, romantickou intimitu, odhodlání a vášně. Skupina s úplnou absencí otce vykazovala

vyšší sebekritiku, nadměrnou ochranu matky a zároveň nižší péči o ni oproti kontrolní skupině. Závěrem bylo zjištění, že zvláště částečná absence otce můžu mít neblahý vliv na „well-being“ mladého dospělého jedince (Reuven-Krispin et al., 2020).

3.6. Problematika nového partnera jednoho z rodičů

Rozvod s sebou často přináší i situaci, kdy si rodič najde jiného partnera. Nový partner představuje zcela novou zkušenost pro dítě, ke které může dítě zaujímat různý postoj. Rodič by neměl skrývat nového partnera před dítětem, protože by se dítě o něm mohlo dozvědět od někoho jiného a mohlo by to narušit důvěru mezi dítětem a rodičem (Špaňhelová, 2010).

Problematika nevlastního rodičovství představuje náročnou situaci pro všechny zúčastněné. Málokdy si přicházející náhradní rodič uvědomuje, že nevstupuje do soužití pouze se svou novou partnerkou, ale i s jejími dětmi. Nastává nelehká situace pro všechny, a ačkoli rodiče často dětem říkají, že rozvodem se nic nemění, příchod nového partnera mění situaci z pohledu dětí zcela zásadně (Novák, 2013).

Náhradní rodič podvědomě bojuje s myšlenkou, že: *„z psychoanalytického hlediska si etáž zvaná Ono v lidském já zákonitě musí přát, aby děti z předchozích vztahů neexistovaly, nebo aspoň zmizely do nenávratna. Z důvodu tamtéž se nacházejícího Superega je to přání naprosto nepřijatelné. Jeho existence musí být cenzurována.“* a doplňuje, že to často vede k psychosomatickým obtížím (Novák, 2013, s. 77).

Nový partner by neměl přijít těsně po rozvodovém období, aby si ho dítě s rozvodem nespojovalo. Na přijetí nového partnera rodiče by mělo být dostatek času i prostoru. Rodič by neměl dítě do kontaktu s ním nutit a nechat mu prostor k vytvoření vlastního názoru a dojmu. Dítě potřebuje vědět, že nevlastní rodič nepředstavuje omezení kontaktu s žádným z rodičů (Poupětová 2009). Co se týče výchovy a rozhodování o dětech by měl mít vždy biologický rodič přednost před náhradním rodičem. Je důležité, aby náhradní rodič nezdůrazňoval svou autoritu a nedával ji najevo dítěti, které není jeho. (Novák, 2013).

Matčina nového přítele hůře přijímají chlapci, vidí v něm konkurenta ve svém vztahu k matce. Zároveň se nový partner stává konkurentem biologického otce jako

vzoru ve vytváření mužské identity. Nevlastní otec může představovat pro dítě „vetřelce“. Matka může někdy usilovat o navázání vztahu svého partnera s dítětem, které může ale v přílišné snaze naopak negativně zasáhnout do rodinného soužití. U dítěte je přijetí nevlastního rodiče otázkou identity, nikoli pouhým přizpůsobením se situaci (Matějček & Dytrych, 1999).

Vztahy s nevlastními rodiči bývají zřídka uspokojivé. Děti často žárlí na nového partnera nebo je považují za původce rozpadu rodiny. Děti mohou pouto mezi ním a nevlastním rodičem vnímat jako zradu vlastního rodiče. Dítě nepřiznává nevlastnímu rodiči autoritu, naopak při autoritativním chování se od něj odtahuje. Konflikty bývají hůře zvladatelné kvůli chybějící emoční vazbě, která by pomáhala usmíření (Vágnerová, 2012). Náhradní rodič nebývá s dítětem pochopitelně tak citově spojen, je tak samozřejmé, že bude na dítě racionálněji nahlížet než vlastní rodič. To však může být dalším problémem v novém soužití, protože vlastní rodič bude ve většině případů nakloněn dítěti. Problémem zde bude narůstající negativismus, který může gradovat s každým dalším problémem, se kterým dítě přijde. To vše může vést k soužití, kde žárlí všichni na všechny. Nedílnou součástí problému bývají i další blízké osoby jako např. prarodiče, přátelé, apod. (Novák, 2013).

Způsobem, kterým vnímají nevlastního rodiče mladí dospělí jedinci, se zabývala studie Fluitta a Paradise (2008), kteří při svém zkoumání využili tří skupin (jedince z úplné, neúplné a nevlastní rodiny). Dohromady se výzkumu účastnilo 112 vysokoškolských studentů a zkoumalo se jejich hodnocení na bipolárních škálách adjektiv. Prokázalo se pozitivnější vnímání vlastních rodičů oproti rodičům nevlastním. Nebyl zjištěn rozdíl mezi vnímáním nevlastní matky a nevlastního otce. Skupina z úplné rodiny hodnotila pohled na pojem nevlastní matky negativněji než ostatní dvě (Fluitt & Paradise, 2008). Cartwright (2014) zkoumala život s nevlastní rodinou a existenci možných souvislostí nevlastní rodiny na vztahy dětí s rodiči. Výzkumný vzorek tvořilo 28 mladých dospělých jedinců, kteří vyrostli v neúplné rodině, 7 matek se svými 7 dětmi v předpubertálním věku, které byly členy nevlastní rodiny. Výzkumu se dále účastnilo 9 terapeutů se zkušenostmi v oblasti nevlastní rodiny. Ve výzkumném šetření se analyzovaly individuální i skupinové rozhovory. Výsledky výzkumu naznačují, že vztahy mezi dětmi a rodiči se zhoršují, když do rodiny přichází nevlastní rodič. Závěrem se vynořila témata, mezi něž patřila důležitost času a pozornosti ze strany rodičů,

komunikace ohledně rodičovských změn, rozdílné pojetí sňatku pro rodiče a děti, role nevlastního rodiče a pokračující konflikty mezi rodiči (Cartwright, 2014).

4. Období mladé dospělosti

Období mladé dospělosti je obdobím vynořující se dospělosti, které Arnett (2004, in Macek et al., 2016) definuje pěti základními kvalitami: **explorací identity**, která už začala nabývat své intenzity v době dospívání, **nestabilitou** představující hledání, prožívání a způsoby chování v nových rolích (vztahy, profese, životní filozofie, apod.), **soustředěností na sebe** ve smyslu hledání vlastních pravidel, vlastní odpovědnosti za chování, seberozvoj a sebezprosažení, **pocitem ocitnutí se v mezidobí** dospívání a dospělosti a **obdobím možností** s předpokladem postupného nabývání autonomie (Arnett, 2004 in Macek et al., 2016).

Období mladé dospělosti představuje proměnu od nezralé osobnosti k osobnosti zralé. V rané dospělosti je jedinec na vrcholu svých fyzických, sexuálních a v některých ohledech i kognitivních sil. Emoční prožívání oproti předešlému období zmírnilo svou intenzitu a dochází ke stabilizaci a seberegulaci emocí. Zralý člověk už dokáže uspokojovat své psychické potřeby, postupně se čím dál více osamostatňuje a nabývá nezávislosti na rodičích a dosahuje nezávislosti i v oblasti emoční, postojové, fyzické i ekonomické. Pro zdravý osobnostní růst je třeba rodičům odpustit jejich chyby a selhání (Thorová, 2015). Mladá dospělost je obdobím, kdy probíhá proměna zejména v psychosociální oblasti. Jedinec vstupuje do zcela nové etapy- dospělého života nesoucího mnoho výzev a proměn v této oblasti. Mluvíme zejména o blízkých vztazích, vzdělání a zaměstnání (Blatný, 2016). Trpišovská a Vacínová (2006) považují toto období za náročné svými vysokými a mnohostrannými nároky. Odehrává se tu totiž mnoho nových úkolů, kam patří upevnění identity dospělého, upřesnění životních cílů, zařazení se do pracovního procesu a uplatnění se v něm, nalezení životního partnera a založení rodiny s ním. A i přesto, že je to období, kdy je jedinec na vrcholu svých sil, tak se někdy není schopen úspěšně vyrovnat se všemi úkoly a dochází u něj k selhání. Často se to pak projevuje v rozvodovosti mladých párů či v nespokojenosti v zaměstnání (Trpišovská & Vacínová, 2006).

V pojetí Eriksona (2015) mladá dospělost představuje období intimity, kdy hlavní čteností je láska. Hlavním úkolem je nalézt druhého v setkání těl a myslí. To pak přechází právě etapu, ve které pár začíná budovat domov a pečovat o další generaci. Vše na sebe navazuje a zároveň se také může proplétat. Psychosociální krizi v období mladé dospělosti dle Eriksona (2015) představuje izolace. V tomto období totiž plní významnou sociální roli partneri v přátelství, sexu, spolupráci i soupeření (Erikson, 2015).

4.1. Vytvoření vztahu s životním partnerem v mladé dospělosti

Jedním z hlavních úkolů je vytvoření stabilního vztahu s partnerem jako základ pro vytvoření rodiny. Partnerství charakterizuje intimita, citové připoutání, milostný vztah a párová identita. Mladý člověk nabývá zodpovědnosti za sebe, a tím se učí přípravě na nejtěžší typ zodpovědnosti, čímž je rodičovství (Thorová, 2015). Kohoutová (2014, in Thorová, 2015) zmiňuje přibývajícím negativním jevem po revoluci roku 1989, kdy došlo k přibývání míry rozvodovosti, a tím i zvýšeného počtu dětí vyrůstající jen s jedním rodičem. Roku 2008 se tento trend zastavil, avšak roku 2013 stále vyrůstalo v neúplné rodině 13,4 % dětí do patnácti let (Kohoutová, 2014, in Thorová, 2015). Kuchařová et al. (2020) přicházejí s novými daty. Ve většině rozvádějících se manželstvích, kterých je dnes přibližně 57-59 %, jsou nezletilé děti. Rozvod rodičů u nás prožívá přibližně 23 tisíc dětí ročně, bohužel nemáme dostupná data k nesezdaným párům, které by čísla rozpadlých rodin ještě o něco zvýšila (Kuchařová et al., 2020).

Cui a Fincham (2010) se zabývali tím, jaký efekt měl rozvod a manželské konflikty na 285 mladých dospělých jedinců. Ukázalo se, že rozvod je u těchto jedinců spojen s negativním přístupem k manželství a tím i s pozitivnějším přístupem k rozvodu. Mladí dospělí vykazovali nízkou oddanost vůči nynějším vztahům. Manželský konflikt byl spojen s nízkou úrovní kvality vztahů mladých dospělých prostřednictvím jejich konfliktního chování s partnerem (Cui & Fincham, 2010). Kirk (2008) přispívá svou studií na téma vztahových kompetencí u mladých dospělých, řeší, zda se ti, kteří narušení rodiny (rozvod či konflikt) v dětství prožili, liší v míře sebeúcty, strachu z intimity, spokojenosti v romantickém vztahu a přesvědčení o manželství od mladých dospělých z úplných rodin. Studie se účastnilo 184 vysokoškolských studentů. Výsledky ukázaly, že rozvod rodičů neovlivnil vztahovou kompetenci, ale míra rodinného konfliktu predikovala nižší sebeúctu a spokojenost v partnerských vztazích a vyšší strach

z intimity. Rozvod rodičů však ovlivnil strach a očekávání budoucích partnerských vztahů mladých dospělých z rozvodu než u jedinců pocházejících z úplných rodin. Zjištění dále naznačují, že rodinné prostředí v dětství je důležitým prediktorem vztahové kompetence mladých dospělých (Kirk, 2008).

Podobný výzkum se zabýval vlivem, který by mohl působit rozvod rodičů na představy a očekávání mladých dospělých ohledně lásky. Na vzorku (n=1023) vysokoškolských studentů v rané dospělosti z intaktních i rozvedených rodin bylo účelem studie zjištění, jaké postoje mají mladí dospělí k lásce, intimním vztahům a přesvědčení, že by láska měla být základem manželství. Mladé ženy z rozvedených rodin měly oproti těm z rodin nerozvedených menší pravděpodobnost bezpečného připoutání. Zvýšila se však pravděpodobnost připoutání vyhýbavého. Jejich představa o milostných vztazích byla méně idealistická. U mužů se studii prokázala pouze jediná změna, a to v míře jevů související se sexuální aktivitou, kdy muži z rozvedených rodin prokazovali její vyšší míru. Výsledky obecně ukazují znevýhodnění mladých dospělých jedinců z rozvedených rodin ve vývoji milostných a vztahových přesvědčení vedoucích k formování vztahů během dospívání a mladé dospělosti (Sprecher et al., 2008).

Miles a Servati-Seib (2010) jsou autoři studie zkoumající 310 mladých vysokoškoláků, jejich vnímanou úroveň manželského závazku a pravděpodobnost rozvodu, kdyby manželství nebylo uspokojivé. Jednalo se o svobodné mladé dospělé jedince. Výsledky studie potvrdily, že jedinci z rozvedených rodin prokazují nižší vnímanou úroveň manželského závazku a spíše se přikláněli k volbě rozvodu při neuspokojivém manželském svazku než jejich vrstevníci z neporušených rodin. Výsledky dále naznačují, že postoje k manželství a rozvodu jsou částečně přednastavené představy, které si nesou jedinci ve svých vztazích (Miles & Servati-Seib, 2010). Psycholožky Burgoyne a Hames (2009) provedly obdobný výzkum zabývající se právě pohledem na manželství a rozvod, avšak s výzkumným souborem 20 mladých respondentů, kteří podali výpověď formou polostrukturovaných rozhovorů, které byly následně hloubkově analyzovány. Skupinu tvořili jak jedinci z rozvedených, tak i nerozvedených rodin. Většina očekávala, že v určitém věku dojde ke sňatku bez ohledu na rodinné zázemí. Obě skupiny se také shodli na negativním postoji k rozvodu svých budoucích vztahů. Jedinci z úplných rodin se vyjadřovali více romanticky ohledně

manželství a ti, kteří zažili rozvod či jiné konflikty v rodině, tak byli opatrnější a „realističtější“ ve svých názorech (Burgoyne & Hames, 2009).

4.2. Další možné vlivy rozvodu na jedince v období mladé dospělosti

V této kapitole se budeme zabývat tím, jaké další vlivy mohou působit na mladého dospělého jedince, který prošel rozvodem rodičů ve svém dětství či dospívání a s jakou perspektivou na něj nahlíží.

Fabricius & Hall (2000) považují mladé dospělé jedince, kteří prožili rozvod rodičů, za adekvátní skupinu, vhodnou k poskytnutí důležitých informací o rozvodu z dětské perspektivy. Autoři hodnotili 820 pohledů mladých dospělých na životní uspořádání dětí po rozvodu. Ze studie vyplývalo, že by respondenti chtěli v dětství svůj čas trávit více se svými otci a zároveň strávit stejný čas s každým z rodičů. Respondenti uvedli, že i po snaze trávit více času s otci, matky s touto prosbou po rozvodu obecně nesouhlasily (Fabricius & Hall, 2000). Obecně by se dalo formulovat, že kvalita vztahu s rodiči představuje významný pilíř pro spokojenost mladých dospělých (Bucx & van Wel, 2008 in Lacinová et al., 2016).

Smith (2004) se vyjadřuje k možnému přenesení ambivalentních emocí, které si dítě v době rozvodu může snadno osvojit. Ty se pak přenášejí do dospělosti. Typické je například: „*Nesnáším tátu, ale chci, aby se vrátil domů.*“ (Smith, 2004, s. 70).

Cooney (1994) se zabývala výzkumem toho, jaký vliv má na mladé dospělé jedince nedávný rozvod rodičů. Výzkum prováděla na 485 jedincích ve věku od 18 do 23 let. Ukázalo se, že mladí dospělí obecně vykazovali menší kontakt se svými otci a u dívek se pak jednalo o menší intimitu s otci. Vztah s matkami se nelišil. Dále se z výzkumu prokázal vliv rozvodu ve smyslu oslabení povinností v rodině a rozvolňování rodinných vztahů (Cooney, 1994).

Chase-Lansdale et al. (1995) zkoumali dlouhodobé efekty rozvodu na duševní zdraví z vývojové perspektivy. Jednalo se o longitudinální studii dětí o celkovém počtu 17414 ve Velké Británii. Děti byly pravidelně sledovány ve věku 7, 11, 16 a 23 let skrze rozhovory s matkou spolu s psychologickým, školním a lékařským posudkem. Výsledky ukázaly, že rozvod rodičů měl pouze mírný negativní dopad na duševní zdraví jedince.

Studie však odhalila negativní dopady, působící nepřímo na duševní zdraví, skrze vyšší emocionální obtíže a nižší úroveň školních výsledků a horší ekonomickou situaci (Chase-Lansdale et al., 1995). Dopadem na duševní zdraví se také zabývali Laumann-Billings a Emery (2000), kteří zkoumali distres u mladých dospělých jedinců vlivem rozvodu. Výzkumné šetření zjišťovalo reflexi vysokoškoláků na rozvod jejich rodičů, která ukázala bolestivé vzpomínky a distres z rodinného života ve větší míře než u vysokoškoláků z úplných rodin (Laumann-Billings & Emery, 2000).

Cartwright (2006) prováděla výzkum na Novém Zélandu, kdy provedla 40 rozhovorů s jedinci ve věku od 19 do 29 let, kteří si prošli osobní zkušeností s rozvodem svých rodičů v dětském nebo dospívajícím věku. Výpovědi reflektují zkušenost rozvodu a vliv rozvodu pocíťovaný mladými dospělými na jejich život. Menšina dotazovaných se shodla, že rozvod rodičů byl pozitivním rozhodnutím. Většina dotazovaných však tvrdila opak. Udávali, že pocíťují stále negativní dopady rozvodu na ně samotné a na jejich život. Problémy pocíťovali v každodenním fungování, intimních a rodinných vztazích, zejména pak s rodiči (Cartwright, 2006).

PRAKTICKÁ ČÁST

5. Metodologie výzkumného šetření

Pro zpracování mé bakalářské práce jsem si zvolila kvalitativní výzkum. Mou preferencí bylo totiž postihnout rozvod rodičů do jeho samotné komplexity a hloubky prožívané každým respondentem. Hendl (2016) udává ke kvalitnímu výzkumu výhodu podrobného popisu, vzhledu do zkoumané situace a možnost reagovat na vzniklé situace či podmínky (Hendl, 2016). V našem zkoumání to přispělo k možnosti reagovat na dané výpovědi v rozhovorech, které jsem si zvolila jako techniku sběru dat, a ponořit se plně do našeho tématu.

Jako výzkumný design jsem zvolila vícečetnou případovou studii. Případová studie dle Hendla (2016) zkoumá jednoho nebo pouze několik jedinců. Snaží se zachytit velké množství dat k pochopení celistvosti a složitosti případu. Podtypem případové studie jsem volila osobní případovou studii, která zaměřuje svou pozornost na kontext, determinanty a osobní zkušenost mající vztah k dané události; v našem případě se jedná o rozvod rodičů (Hendl, 2016).

Důvěryhodnost výzkumu jsem se pak snažila dosáhnout skrze doložené citace z rozhovorů, které uvádím ve výsledcích výzkumu. K respondentům jsem zaujímalá nekritický a tolerantní přístup, abych napomohla k otevřenosti a opravdovosti jejich výpovědí.

5.1. Cíl práce

Cílem této práce bylo popsat, jakým způsobem reflektují zkušenost rozvodu rodičů a jeho dopadů na vlastní život jedince v době mladé dospělosti. Zajímalo mě, jakým způsobem pohlíží s odstupem času na samotný rozvod, jak se vyrovnali se změnou, kterou rozvod přinesl, a jak vnímají jeho dopady na jejich život v období mladé dospělosti.

5.2. Výzkumný problém a výzkumná otázka

V průběhu práce jsem sledovala výzkumný problém, který se odvíjel od stanoveného cíle práce, a to reflexi zkušenosti rozvodu rodičů a jeho vnímaných dopadů. Výzkumné otázky jsem si pak pro můj výzkum zvolila na základě výzkumného problému.

VO1: Jak reflektují mladí dospělí zkušenost rozvodu rodičů?

VO2: Jak vnímají jedinci v období mladé dospělosti dopady rozvodu rodičů na svůj současný život?

5.3. Technika sběru a analýza dat

Sběr výzkumných dat probíhal formou hloubkových polostrukturovaných rozhovorů, které mi usnadnily vhled do různých situací spojených s rozvodem a zároveň mi umožnily prozkoumat hloubku popisované zkušenosti u každého z respondentů. Předem jsem si připravila témata týkající se rozvodu a v návaznosti na to otázky (viz příloha 2), které mi v rozhovorech pomohly obsáhnout rodinný příběh respondentů a témata týkající se rozvodu. Pořadím otázek jsem se striktně neřídila, snažila jsem se reagovat na jednotlivé výpovědi respondentů, nicméně mi soupis otázek pomohl k plnému obsazení tématu. Tématům, se kterými přicházeli respondenti sami, přikládám významnou váhu z důvodu jejich vlastního příspěvku a většího důrazu na jejich subjektivní vnímání situace.

Každý rozhovor byl realizován osobně a nahráván na nahrávací zařízení za informovaného souhlasu všech respondentů. Během rozhovorů jsem každého respondenta pozorovala, jak se k tématu vyjadřuje a jak daná témata prožívá, a proto jsem si psala poznámky k jednotlivým rozhovorům, abych mohla lépe a více komplexně postihnout vyjadřovaná sdělení i prožívání respondenta.

Po sběru dat formou rozhovorů jsem se pustila do jejich doslovné transkripce. Jednotlivé řádky u každého respondenta jsem očíslovala a následně technikou otevřeného kódování jsem analyzovala sesbíraná data formou „tužka-papír“. Při otevřeném kódování je text rozdělen na určité segmenty, kterým přiřazujeme názvy, a

následně je skládáme novým způsobem dohromady (Švaříček & Šed'ová, 2014). Pro přehlednost, kde jednotlivé kódy u respondentů najít, jsem vytvořila klíč k technice kódování (viz příloha 1).

Když jsem měla sesbíraná data a vytvořené kódy, vyvstaly mi kódům nadřazené podkategorie postihující jednotlivá témata k rozvodu rodičů. Abych své výsledky vztáhla k teoretické části bakalářské práce a zároveň k dynamice rodinného prostředí respondentů, vytvořila jsem čtyři kategorie, které pomohly postihnout samotný vývoj rozvodu a následně jeho popis skrze již zmíněné podkategorie.

Data jsem pak zpracovala formou vyložení karet. Jedná se o formu, kdy si vezmeme a uspořádáme již zpracovaný seznam kódů do kategorií, které následně převyprávíme (Švaříček & Šed'ová, 2014).

5.4. Etické aspekty výzkumu

Během rozhovorů a psaní bakalářské práce byl brán ohled na emoční rozpoložení všech vypovídajících jedinců. Všechna získaná data byla anonymizována pro zachování ochrany citlivých dat respondentů. Na začátku rozhovoru byli vždy respondenti informováni o anonymizaci dat a o možnostech ukončení či přeskočení otázky, pokud by se k ní respondent nechtěl vyjadřovat. Všichni tázaní respondenti mi poskytli informovaný souhlas zaznamenaný na nahrávce rozhovoru.

5.5. Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor tvořilo šest respondentů, z toho čtyři ženy a dva muži nacházející se v období mladé dospělosti. Výzkumný vzorek jsem volila na základě kritérií dobrovolnosti účasti na výzkumu a zároveň charakteristiky splňující požadavek na momentální věk mladé dospělosti respondenta a prožitou zkušenost rozvodu v době, kdy byl již schopen vnímat dynamiku rozvodu a s ním spojené fenomény.

Respondent (R)	Věk	Věk v době rozvodu rodičů	Péče rodičů	Délka rozhovoru
Alena (R1)	25 let	12 let	střídavá, následně výhradní u matky	27 minut
Ema (R2)	25 let	18 let	výhradní u matky	48 minut
Anna (R3)	22 let	11 let	výhradní u matky	32 minut
Lenka (R4)	22 let	10 let	výhradní u matky	52 minut
Tomáš (R5)	25 let	8 let	výhradní u matky	19 minut
Igor (R6)	25 let	13 let	výhradní u matky	28 minut

Tabulka 1: Charakteristika výzkumného souboru

6. Výsledky

Na základě analýzy dat jsem získala čtyři hlavní kategorie: Rodinné soužití před rozvodem, období rozvodu, období po rozvodu a současný náhled s vnímanými následky rozvodu na vlastní život jedince. Pomocí otevřeného kódování nám vyvstaly pak jednotlivé podkategorie ke každé kategorii, které jsou znázorněny a popsány níže v této kapitole. Nejprve bych však ráda uvedla jednotlivé kazuistiky respondentů pro hlubší provázanost a porozumění následujícím kategoriím.

6.1. Kazuistiky respondentů

Kazuistika I: První respondentka (R1) je pětadvacetiletá **Alena**, která si rozvodem prošla ve svých přibližně dvanácti letech. Alenu znám od jejího raného dětství. Rozhovor trval necelých 27 minut v domácím prostředí za nepřítomnosti kohokoli jiného. Respondentka byla poměrně nervózní z našeho rozhovoru, často na mě mávala, abych stopla rozhovor a ona si mohla rozmyslet odpověď. Téma rozvodu pro ni nebylo příjemné zejména s ohledem na vzpomínky, které rozvod v její mysli vyvolával.

Alena vyrůstala v rodině, kde si nevzpomíná na společně strávený čas. Samotný rozvod rodičů jí nevadil a uvádí, že pro něj měla pochopení. Bylo jí líto táty, který by měl z domácnosti odejít, a proto zvolila střídavou péči, se kterou však nebyla spokojena, protože byla spojena se dvěma různými režimy. U mámy pociťovala značnou volnost a u táty se údajně cítila „*jako ve vězení*“. Po rozvodu měli oba rodiče nové partnery. V tátově nové partnerce pociťovala Alena oporu, avšak u mámina nového partnera cítila nenávist z důvodu zásahu do zavedeného režimu, se kterým nový partner nesouhlasil. Tvrdí: „*Připadala jsem si, že on je vetřelec, že já tam žiju celý život a najednou přijde a začne tam prosazovat nějaký svoje ideály.*“ Vztahy s rodiči po rozvodu, zvláště s tátou, eskalovaly spíše v negativním smyslu. Z důvodu prožívaného stresu u táty následně střídavou péči Alena zrušila a zvolila si výhradní péči u matky. Tahle volba však ovlivnila vztah mezi ní a tátou, kdy na dobu několika let táta přerušil s Alenou kontakt. Kontakt spolu navázali až během nabídky zaměstnání ze strany táty. Dodává: „*Ze začátku v pohodě a pak si začal uplatňovat to svoje právo a prostě na mě zase řve teď.*“ Nynější vztahy s rodiči se zásadním způsobem od té doby nezměnily. Ráda by založila rodinu a nechtěla by zažít rozvod hlavně kvůli dětem, které by jím museli projít stejně

jako ona. Nyní žije s partnerem druhý rok. Vzhledem k prožité zkušenosti rozvodu rodičů u svého partnera trvá na věrnosti, nekonfliktnosti a schopnosti zaopatřit rodinu.

Kazuistika II: Druhou respondentkou (R2) je pětadvacetiletá **Ema**, která rozvod zažila ve svých osmnácti letech. Rozpad vztahu rodičů už ovšem vnímala od svých čtrnácti let. Vyrůstala jako jedináček a po rozvodu byla svěřena do péče matky. Druhou respondentku znám také osobně již od raného dětství. Rozhovor trval 48 minut. Během rozhovoru se mi respondentka dokonce rozbřečela, když vzpomínala na těžké období, které předcházelo samotnému rozvodu rodičů. Její vyprávění bylo velmi emočně nabitě, doprovázené již zmiňovaným pláčem, ale i smíchem, výsměchem, roztěkanými pohyby rukou, apod.

Ema v dětství u svého tatínka vnímala, že byl hodně v práci a že se jí věnovala spíše maminka. Od svých čtrnácti let pak začala pociťovat patrně neshody mezi rodiči, které nakonec vyústily v samotný rozvod. Toto období vnímá obzvláště jako psychicky náročné. Sama o tomto období tvrdí, že si připadala ostrčená od obou rodičů a dodává: *„Prostě jsem z toho cítila, že já tam vůbec k nim vůbec nepatřím nebo já jsem se nemohla opřít tehdy o mamku a už vůbec jsem se nechtěla opřít o tatku.“* Když došlo k rozvodu rodičů, rozhodla se zůstat v péči matky, protože s tátou měla špatný vztah z toho důvodu, že na ní nebral ohledy a zatahoval jí do hádek. Sama pak k tomu říká: *„Já jsem k němu měla tak hroznej odpor, že to jako, že mamka konečně zažádala o rozvod, byla pro mě obrovská úleva, já jsem měla radost.“* Po rozvodu rodičů se upevnil její vztah s maminkou, která pro ni byla velikou oporou, avšak s tátou se vztah ještě zhoršil. Náročné období pak řešila odbornou pomocí: *„No já jsem chodila ke dvěma psychologům a ten první mě naučil, jak to mám brát a až ten druhý mě naučil, jak se mám k tomu stavět, že to mám brát, jako že to je jeho velký problém.“* Dodnes Ema tvrdí, že s tátou nemá vřelý vztah, zatímco s maminkou je tomu naopak. Rodiče spolu dodnes nenavazují žádnou komunikaci. Nyní Ema žije sedmým rokem s přítelem, se kterým se necítí šťastně a do budoucna nepočítá, že by s ním měl vztah pokračovat. Touží po veliké rodině, která bude dobře fungovat a rozvod v roli rodiče by sama nechtěla prožít.

Kazuistika III: Třetí respondentkou (R3) byla dvaadvacetiletá **Anna**, která si rozvodem prošla ve svých přibližně jedenácti letech. Vyrůstala s o dva roky mladším bratrem v péči matky. Třetí respondentku znám třetím rokem. Rozhovor trval necelých 32 minut. Respondentka byla během rozhovoru velmi klidná až na chvíli, kdy mluvila o

svém otci, v těchto chvílích trochu rudla v obličeji a začala více gestikulovat rukama. Rozhovor jí podle jejích slov nebyl nijak nepřijemný, nicméně ho chtěla mít co nejdříve za sebou.

Na dětství s rodiči si pamatuje v tom smyslu, že táta nebyl doma příliš přítomen. Mezi rodiči docházelo často k hádkám, které nakonec vyústily spolu s novým vztahem otce v rozvod. Zpočátku pocítovala šok z oznámení rozvodu, ale po pár dnech se prý s ním smířila, i když jí rozpad rodiny mrzel. Anna obtížně nesla, že se tátova nová partnerka chce podílet na její výchově. Zároveň měla strach, aby si i maminka nenašla nového partnera, měla pocit, že by jí tak někdo vzal i mámu. Nakonec však přijala svým způsobem oba nové partnery rodičů na rozdíl od jejího bratra, který se zvláště s mamčiným novým přítelem nemohl smířit. Po rozvodu pak pocítovala, že s maminkou netráví tolik času jako dřív a s tátou prý stále přetrvával pocit jeho nepřítomnosti. Konflikty mezi rodiči přetrvávaly, zvláště když došlo na otázku financí, které otec nechtěl nijak navyšovat. Dnes rodiče spolu vycházejí dobře. Anna má stále hezký vztah s maminkou, ale u táty pocítuje jisté zklamání kvůli jeho stálé nepřítomnosti, která bránila navázání důvěrnějšího vztahu. Nyní třetím rokem žije se svým prvním přítelem, chtěla by, aby případným společným dětem byl lepším tátou, než jí byl ten její. Ráda by s ním založila velikou a úplnou rodinu optimálně bez vidiny rozvodu.

Kazuistika IV: Čtvrtou respondentkou (R4) byla dvaadvacetiletá **Lenka**, která prožila rozvod ve svých deseti letech. Po rozvodu byla spolu se svou o tři roky starší sestrou svěřena do péče matky. Čtvrtou respondentku znám třetím rokem. Rozhovor trval 52 minut. Respondentka mluvila velmi vytrvale o svých pocitech. Cítila se nesvá, když mluvila o své matce, což se projevovala rudnutím v obličeji, slzami v očích, apod.

Lenka již od dětství pocítovala, že nefungují s rodiči jako rodina. Tátu vnímala jako nepřítomného a vztah mezi rodiči vnímala jako neharmonický. Během oznámení rozvodu jí prý nejvíce tížilo, v jakém byla maminka stavu, často plakala a byla z rozvodu hodně smutná. Lenka sama byla z rozvodu trochu zmatená, ale nejvíce na ní dopadaly události s ním spojené. Už během rozvodu byla v životě otce nová partnerka, se kterou Lenka nenavázala příliš hluboký vztah, ale dokázaly spolu dobře vyjít. Po rozvodu rodičů se jí výrazným způsobem zhoršil vztah s matkou, u které nepocítovala potřebnou oporu. S otcem po rozvodu trávili společně o něco více času, například u stolních her, ale i tak

svůj vztah s tátou hodnotila jako „*takový nulový*“. Dodnes přetrvává podobný charakter vztahů Lenky s rodiči. Lenka žije bez přítele. Ráda by měla nějaký partnerský vztah dovršený narozením dětí, kterým by se budoucí partner věnoval v úplné rodině.

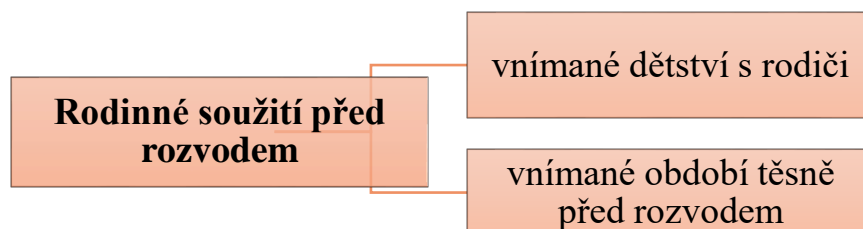
Kazuistika V: Pátým respondentem (R5) byl pětadvacetiletý **Tomáš**, který zažil rozvod rodičů ve svých osmi letech. Po rozvodu rodičů byl spolu s bratrem svěřen do péče matky. Pátého respondenta znám od raného dětství. Rozhovor trval lehce přes 19 minut. Respondenta znám velmi dobře a vím i podle jeho slov, že téma rozvodu rodičů je pro něj velmi těžké a nerad o něm mluví. Zpočátku se zdráhal i rozhovor uskutečnit. Během rozhovoru byl nesvůj hlavně s ohledem na svou matku, která pro něj představovala osobu, kvůli které došlo k rozvodu a rozpadu rodiny. Rozhovor doprovázely slzy v očích i pohrdavý výsměch spojený s pasážemi souvisejícími s oznámením rozvodu, matkou a jejím novým partnerem.

Tomášovo dětství bylo klidné, spolu s rodiči trávili čas i přes jejich vytíženost v zaměstnáních. Rok před rozvodem byl pro Tomáše hodně náročný. Táta mu odjel dvakrát na půl roku pracovně do ciziny a mezitím si jeho maminka našla nového partnera. Vztah mezi rodiči se začal vyostřovat, když táta začal tušit, že máma někoho má. Došlo k velké hádce, kterou Tomáš popisuje: „*Joo, jednou to byla veliká hádka no, to táta rozbil půlku kuchyně a trošku teda se šel někam projít, asi se i trochu opil z toho a pak přišel domu a udělal velikou scénu tam. Takže to lítalo všude nádobí, všude střepy a to bylo hodně drsný.*“ Z celé situace rozvodu byl Tomáš velmi smutný. Oporu měl tenkrát hlavně ve svém bratrovi, který sdílel břemeno s ním. Táta se po rozvodu odstěhoval a se svými syny udržoval nadále pěkný vztah. Jeho místo v domě zaujal matčin nový přítel, kterého Tomáš s bratrem nepřijali vůbec dobře. Narušilo to i jejich vztah k matce, ke které zaujímají jistý odstup vzhledem k chování, které vedlo k samotnému rozvodu. Pro Tomáše to bylo kritické období, ke kterému se nerad ve svých vzpomínkách vrací. Dnes s oběma rodiči vychází dobře, i přes všechny negativní zkušenosti týkající se rozvodu. Tomášovo rodiče se po letech dokonce dočasně sestěhovali, ale nenavázali již intimní vztah. Vycházejí spolu jako blízcí přátelé a těší se společným zážitkům s rodinou, která se kdysi rozpadla. Tomáš je rád, že opět dokáží společně fungovat už vzhledem k tomu, že s přítelkyní čekají první miminko. Tehdejší negativní dopady rozvodu vnímá jako argument pro to, aby chyby rodičů sám neopakoval a poučil se z nich. Plánuje úplnou rodinu, ve které si rozvod vůbec nepřipouští.

Kazuistika VI: Šestým respondentem (R6) byl pětadvacetiletý **Igor**, u kterého rozvod rodičů probíhal od jeho raného dětství až po věk třinácti let, kdy byli rodiče konečně zcela formálně rozvedeni. Vyrůstal spolu s jeho o rok starším bratrem v péči matky. Šestého respondenta příliš neznám. Rozhovor trval 28 minut. Na rozhovor se těšil a chtěl se ho účastnit. Rozvod rodičů nicméně pro něj bylo velmi citlivé téma, hlavně co se týkalo dětství a nynějšího přemýšlení nad rodinou. Mluvil velmi rychle, rozhovor občas doprovázel posměch nad vnímanou absurditou situací, o kterých se zmíním níže v podkategoriích. U tématu zakládání rodiny se mu v očích objevily slzy, trochu zčervenání v obličeji a strach doprovázený nervozitou.

V dětství Igor vnímal přítomnost otce zejména ve spojitosti s četnými nepříjemnými konflikty mezi ním a matkou. Rozvod rodičů trval několik let kvůli sporům o peníze. Dokud žili rodiče spolu, Igor často vídal maminku plakat, což mu bylo nepříjemné. Říká, že kvůli tomu by rád, když se nakonec rozvedli. Maminka si brzy našla přítele, který však nikdy syny nepřijal za své. Igor s ním měl zpočátku převážně neutrální vztah, který se však negativně měnil zejména v období dospívání. Po rozvodu jezdil Igor s bratrem občas na víkend k tátovi, který se o ně nestaral. O to raději tam ale trávili bratři čas, protože měli dostatek volnosti a k dispozici internet. Bohužel Igor nepocíťoval v těžkých chvílích oporu ani spolehnouti se na někoho z rodičů a k tomu dodává: *„Jsme tak jako rychle dospěli, jak jsme se starali sami o sebe, tak máme podle mě, máme velikou zodpovědnost.“* Dnes rodiče spolu vycházejí velmi dobře a scházejí se poměrně často na rodinných oslavách. Igor stále pocíťuje horší vztah s otcem, který mu v dětství působil hodně těžkých chvil skrze psychické i fyzické ubližování mamince. S maminkou má dle svých slov dobrý vztah. Momentálně žije přes 10 let s partnerkou. Ideální představu o rodině tvoří úplná rodina s dětmi. Avšak dle jeho slov kvůli vlastní zkušenosti rozvodu děti nechce; přetrvává u něj strach, že by vztah nemusel vyjít, a děti by si tak rozvodem rodičů musely také projít.

6.2. Kategorie 1: Rodinné soužití před rozvodem

Obrázek 1: Kategorie 1: Rodinné soužití před rozvodem

a) Vnímané dětství s rodiči

Nejprve jsem se respondentů ptala na jejich život před obdobím rozvodu, který by mi pomohl přiblížit jejich pohled na prožívání dětství v jejich rodinách.

Alena (R1) vyrůstala v rodině, kde si připadala, že byla vychovávána spíše babičkou. Rodiče vlastnili restauraci, kde jako malá trávila hodně času. Alena vzpomíná na čas strávený s rodinou pouze jako strávený na výletech s babičkou a sestřenicemi. Ve svém dětství pociťovala strach z táty, který na ni údajně kladl vysoké nároky, jeho hodnocení ji často ponižovalo. Sama říká: „*Když jsem byla malá, tak po mně chtěl, prostě vysoký nároky na mě měl, že jsem neschopná a takové věci.*“ S maminkou vycházela lépe, nebála se s ní učit či se na cokoli zeptat.

Ema (R2) o svém dětství tvrdí: „*Jo, tak já měla svůj dětský svět, tak tehdy to bylo super. Jako rodiče asi nějaké problémy měli, ale snažili se mě z toho jako hodně vynechávat, že jsem o tom ani jako nevěděla, tak to bylo bez problémů. A já jako dítě, tak jediné co, tak mi bylo hrozně líto, že na mě nemají čas a že nikam nejezdíme.*“ Čas strávený s maminkou si užívala u vaření, povídání a různých aktivit, které jí maminka vymýšlela. Byla jí i oporou při učení, kdy se snažila, aby Ema všechno pochopila. Tatínek myslivec jí bral někdy s sebou do lesa nebo na chalupu, kde ji to s ním bavilo,

vnímala to jako dobrodružství. Nicméně si dodnes myslí, že ji tam bral, aby netrávila tolik času s maminkou. Spíše si vzpomíná na to, jak doma nebyl přítomen. Tatínek Emy prý mamince s ničím nepomáhal. Čas s oběma rodiči trávila pouze u jídla nebo na několika dovolených v Chorvatsku.

Anna (R3) si na své dětství s rodiči příliš nevzpomíná. Prý si zvykla na to, že otec nebyl příliš přítomen a mnoho času s rodinou netrávil. Maminka se snažila dětem věnovat, brala je například na výlety. Už v dětství docházelo k častým hádkám mezi rodiči.

Lenka (R4) už od dětství měla pocit, že nefungují jako rodina. Táta nebyl téměř vůbec přítomen, podobně jako v případě Emy a Anny. Byl časově vytížen prací a s rodinou trávili čas pouze na dovolené nebo o Vánocích. Už tehdy pocítovala disharmonický vztah mezi rodiči.

Tomáš (R5) na své dětství vzpomíná podle jeho slov jako na normální, všechno bylo v pořádku. Rodiče trávili hodně času na směnách v práci, vedle toho ale měli s dětmi i společný čas na procházkách s pejskem či u televize.

Igor (R6), podobně jako Lenka, Ema a Anna, nepocítoval v domácnosti přílišnou přítomnost otce. O něj s bratrem se starala hlavně maminka. Pamatuje si, že docházelo k četným konfliktům mezi rodiči, kdy táta mámu i bil. První vzpomínky z dětství vnímá hodně nepříjemně. Na maminku vzpomíná v dobrém.

b) Vnímané období těsně před rozvodem

Povídání jednotlivých respondentů přecházelo z vnímaného dětství postupně do období těsně před rozvodem, kdy se ve většině případů vyskytovaly častější konflikty a obecně napjatější vztahy v rodině. Respondenti se o nich vyjadřovaly následovně.

Alena (R1) vnímala období před rozvodem jako šanci pro mamku, aby se mohla dostat z napjaté situace s tátou, která v rodinném prostředí převažovala, a vytvářela tak neharmonický domov.

Ema (R2) pocítovala značné neshody mezi maminkou a tatínkem už od svých čtrnácti let, kdy toto období pokládá za předcházející samotnému rozvodu. Začalo to tím, že si maminka našla jiného partnera v lázních a pro maminku to bylo momentem

uvědomění, že se k ní také někdo může chovat hezky. Údajně pro ni byl partner možným východiskem ze situace, která převládala doma. Maminka zastávala všechno – jak práci ve společné firmě, tak chod domácnosti. Partnera prý dlouho tajila, nicméně táta vytušil, že se něco děje a v jejím mobilu našel důkaz o nevěře. Tehdy ztropil velikou scénu, křičel na celý dům, urážel mámu. Několikahodinová hádka prý byla zlomem. Máma tehdy odjela pryč a Ema nevěděla, co má dělat. Rodiče se pokusili dát ještě dohromady skrze psychologickou pomoc, ale nedařilo se. Táta dával najevo svůj zájem kupováním drahých věcí mámě, Ema to vnímá jako lhaní a přetvářku. Tou dobou prý nebrali ohled na Emu, která si všechno musela zařizovat sama. Když došlo k hádce, tak nebrali ohled na to, že Ema všechno slyší. Na Emu v nepřítomnosti maminky prý otec často řval kvůli maličkostem. Když před ní i mámu urážel, Ema říká: „*A já jsem ho tehdy prosila, aby mi to neřikal, že to nechci slyšet, že to je moje máma, že to nechci slyšet, že to je jejich problém. A aby mě do toho nezapojovali a on mi řekl, že si přeje, abych něco takového zažila taky a že já jsem nevděčnej parchant*“

Anna (R3) se snažila v tomto období vytěšňovat hlavně hádky, které mezi rodiči probíhaly. Sama říká: „*Bylo to napjatý, že každý utíkal. Mamka do zahrady, taťka do dílny.*“ Poté tam Anna postřehla přítomnost další ženy v životě táty, ale dle jejích slov jí tenkrát příliš nedocházelo, co se vlastně děje.

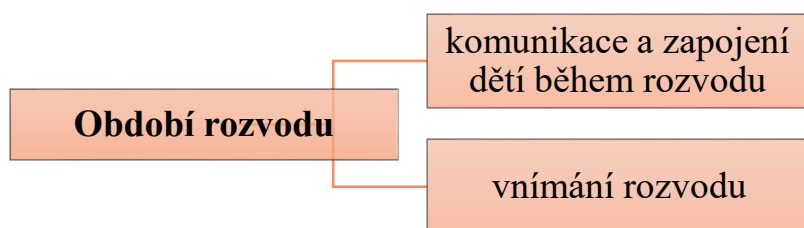
Lence (R4) ještě rok před rozvodem odešel otec z domu. Tehdy nepocíťovala, že by k rozvodu mělo dojít. Rodiče jim údajně ani k odchodu tatínka nic neřekli a vzhledem k jeho dřívější nepřítomnosti, to nevnímala jako přílišnou změnu.

Období před rozvodem bylo pro Tomáše (R5) obzvláště náročné. Tatínek mu odjel dvakrát na půlroční cestu kolem světa na lodi, kde vydělával na jejich nově postavený dům. Tou dobou si maminka našla přítele a nechtěla, aby o něm Tomáš s bratrem před tatínkem mluvili. Zpočátku oba moc nerozuměli celé vzniklé situaci. Na tatínka se moc těšili, až přijede. Tuto dobu vnímal Tomáš jako zlomovou mezi hezkým dětstvím a napjatým obdobím, které přetrvávalo několik let ještě po rozvodu.

U Igora (R6) trvalo období před samotným rozvodem dlouhou dobu. Už od tří let se táta stěhoval pryč od rodiny a zase zpět, od sedmi let už Igor považuje vztah rodičů za ukončený, nicméně ti se definitivně rozvedli až v jeho třinácti letech. Povídá: „*My jsme měli jakoby strach, když tam byl otec, oni se furt hádali, a když se pohádali moc, tak otec dal matce na držku, a to není prostě nic, co ti je příjemnýho, takže já měl prostě pořádk*“

pocit strachu, když byli spolu.“ Střídavě nebyl táta vůbec doma a trávil čas s jinou ženou, o čemž máma věděla.

6.3. Kategorie 2: Období rozvodu

Obrázek 2: Kategorie 2: Období rozvodu

c) Komunikace a zapojení dětí během rozvodu

V této podkategorii jsem se od respondentů dozvíдалa, kdo jim rozvod oznámil a jak probíhala jejich komunikace s rodiči a mezi rodiči navzájem.

V návaznosti na neharmonické rodinné prostředí Aleně (R1) oznámil rozvod táta, kdy si ji zavolal ke stolu a řekl, že si s mamkou nerozumějí. Mamka jí k tomu nic neřekla. Tenkrát jí ještě nikdo o žádné tátově nové přítelkyni, která byla jednou z příčin rozvodu rodičů, neřekl. Ke komunikaci mezi rodiči říká: *„Tak ze začátku se neochotně bavili, protože museli kvůli mně. Pak táta, když několikrát urazil mámu, tak odmítala se s ním o čemkoli bavit.“*

U Emy (R2) podala žádost o rozvod mamka. Tenkrát si Ema velmi přála, aby to už mamka udělala. Během rozhovoru se mi právě v tomto momentu Ema rozplakala, kdy dávala najevo velikou bezmoc a zoufalství z vyhrocené situace doma. Povídá: *„Já jsem byla na hraně svého, já jsem kolikrát přemýšlela kolikrát, že tam nechci být. A já jsem ani neměla radost z toho jako, že jsou moji rodiče a já neměla jsem v nich žádnou oporu*

a byla jsem úplně sama.“ Její mamka se snažila věci řešit, ale s tátou to údajně nešlo. Maminku urážel a byl sprostý. Poté ke komunikaci mezi rodiči dodává: *„To bylo jenom ‚řekni tátovi‘, ‚řekni mamce‘.“*

Anně (R3) oznámili rozvod rodiče dohromady, v reakci na toto oznámení Anna s brekem utíkala do pokoje, říká k tomu: *„Já jsem na ně byla naštvaná. Byla jsem strašně naštvaná. V tu dobu mě to mrzelo.“* Co se týkalo komunikace mezi rodiči, tak o věcech rozhodovala hlavně mamka. S tátou se spolu bavili jen ohledně finanční stránky.

U Lenky (R4) oznámení rozvodu předcházela hádka, kdy do ní sama zasáhla s výzvou, aby už rodiče přestali. Odezvou jí byla odpověď, ať si hledí svého, poté bouchly dveře. Tenkrát bylo pro Lenku těžké vidět maminku, kterou to zasáhlo. Po nějaké době přišla Lenčina mamka za oběma svými dcerami, aby jim oznámila, že se s tátou budou rozvádět a že mají volbu, u koho chtějí být. Obě zůstaly v péči mamky. Lenka vnímala a stále vnímá svou maminku jako labilnější, občas u ní dochází k emočním výbuchům, jak je Lenka nazývá. Komunikace s maminkou nebyla vždy jednoduchá, ve smyslu naslouchání a pochopení Lenky.

Rodiče Tomášovi (R5) oznámili rozvod společně. Řekli, že si už nadále nerozumí a budou se rozvádět. Tehdy oba s bratrem plakali. Na otázku po iniciátorovi rozvodu Tomáš říká: *„Já si myslím, že to bylo dost vzájemný, že jako mamka ho spíš donutila nebo se na tom nějak shodli, když viděli, že to nemá význam. Táta se to ještě tenkrát snažil zachránit po tom, co se vrátil z té druhé lodi a už mu to bylo všechno takový jasný.“*

d) Vnímání rozvodu

V této podkategorii se budeme zabývat vnímáním rozvodu, ke kterému nakonec došlo, a aspekty spojené s péčí rodičů.

Alena (R1) zažívala napjaté situace s rodiči, a proto o vnímání rozvodu vypovídá: *„Tak mně to ani nijak nevadilo. Oni si nerozuměli.“* Sama se rozhodla pro střídavou péči po týdnu u rodičů. Zpočátku jí péče vyhovovala, ale pak sama říká: *„Byla jsem vždycky ten týden tak vydeptaná od táty, že jsem přišla k mámě a tam jsem si to na ní vybila. Hádaly jsme se prostě celý týden a až ke konci jsem se uklidnila a pak jsem šla znova do toho deptání.“* Máma ji pouštěla, kam chtěla, ale u táty musela po škole hned domů. Když jsem se Aleny zeptala, zda by si formu střídavé péče zvolila znovu,

odpověděla: „*Určitě ne, zvolila bych trvalou péči u mamky a k tátovi bych třeba chodila na nějaký víkend jednou za 14 dní, protože takhle ten týden a týden jsem si připadala jako hadr. Prostě jako věc, kterou si po týdnu posílají, jako nějaká štafeta.*“

Ema (R2) se rozhodla zůstat v péči matky, u táty být nechtěla. Tomu, než se rodiče rozhodli pro rozvod, předcházelo již výše zmíněné psychicky náročné období plné hádek, o kterém Ema vypověděla: „*No a já jsem se teda jako se docela tak jako zhroutila, protože jsem věděla od ostatních, když se rodiče rozvádí, co a jak, a bylo mi jasné, že přesně tohle mě čeká taky tak nebo to, tak jsem vůbec nevěděla, čím jsem, kdo jsem ani to, proč se to stalo nebo z jakýho důvodu to bylo, byla jsem do toho hozená, nezúčastněná osoba v jejich vztahu, já jsem byla jenom přihlížející, tak já jsem byla ten přihlížející, co absolutně viděl, že to nejde.*“ K rozvodu došlo údajně právě kvůli rozporům. Ema udávala, že táta manipuloval mámu, ale když to Ema mámě říkala, tak jí nechtěla věřit. Poté maminka připustila, že dlouho bojovala a přiznala si pak, že už to dál nemůže s tátou vydržet. V ten moment Ema pocítovala radost. Sama popisuje: „*Ty čtyři roky vydržet, to bylo prostě, to byl psychický nápor, úplně to, co ten táta dělal mně a co dělal mamce no, tak já jsem se modlila, aby už mamka tu žádost o rozvod podala, protože já jsem, já jsem to nemohla vydržet.*“ Ema byla svědkem hádek během rozvodu. Ačkoli se mamka snažila před ní držet, táta toto nerespektoval, dokonce říká, že táta chtěl, aby u toho byla přítomna.

Anna (R3) k vnímání rozvodové situace dodává: „*Já jsem nevěděla, co bude do budoucna. Měla jsem strach, co bude.*“ Po pár dnech prý to vzala jako fakt, se kterým teď bude muset žít. Jejím bratrovi to ale údajně trvalo několik let, než se s tím smířil. Společně pak byli v péči matky, prý tomu tak bylo po domluvě s tátou. K tátovi pak jezdili jednou za 14 dní.

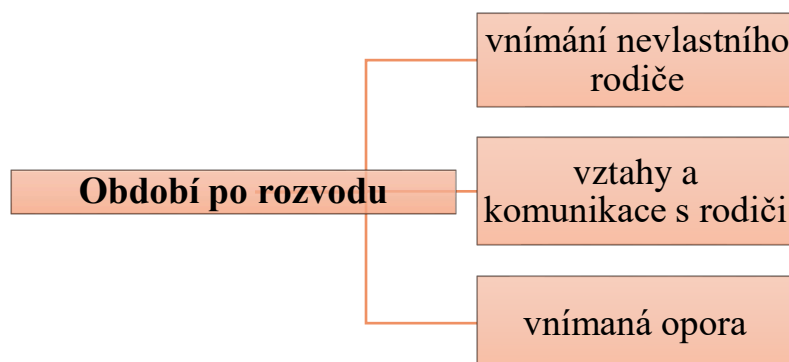
U Lenky (R4) po oznámení rozvodu nastala nečekaná reakce z její strany, kterou si sama těžko vysvětluje. Její sestra se ihned po oznámení rozvodu rozbřečela, ale Lenka ne. Sama popisuje: „*Vím, že sestra se hned rozbřečela, potom jsme šly spolu do koupelny, a ta to prožívala velice silně a já si pamatuji doteď ten pocit, že jsem nic necítila.*“ Vysvětluje si to nepřítomností otce už za té doby, kdy doma moc času nebýval. Nepřipadala si ale v tomto rozpoložení dobře: „*A tak jsem potom začala sestru napodobovat, poněvadž jsem si myslela, že to, kdybych se nerozbřečela nebo něco, tak je to něco špatného, že se chovám špatně.*“ Ještě před samotným oznámením rozvodu, kdy

došlo k hádce, se Lenka ve svých vzpomínkách vrací k pocitu nejistoty. Říká: „*Já si myslím, že tahle hádka byla předtím, protože to oznámení opravdu bylo takové uhlazené. Já si myslím, že tohle bylo předtím a to jsem cítila, vadila mi ta hádka, cítila jsem se z toho nesvá a necítila jsem se úplně bezpečně. To vlastně bylo, že se tam něco děje, ale nevěděla jsem moc co.*“ Lenka vnímala, že to pro maminku byla „*veliká rána*“. Formální rozvod prý nijak zvlášť neprožívala, ale vnímala spíše jeho aspekty, které s sebou přinesl. V pedagogicko-psychologické poradně, kam se Lenka dostala kvůli problémům se sykkavkami, vyslovila tenkrát přání: „*bylo by fajn, kdyby rodiče byli pohromadě.*“

Lehké to nebylo ani pro Tomáše (R5), který po oznámení rozvodu rodičů povídá: „*Oba jsme brečeli, Já jsem z toho byl hodně smutnej, zároveň naštvanej na mámu, protože už nám bylo jasný, že to je jako hlavně kvůli tomu, že má toho jinýho přítele, takže to jsme na ní byli vlastně dost naštvanej a zároveň takový dost smutný.*“ Po rozvodu s bratrem zůstali v péči matky, táta odešel z jejich domu a děti si bral někdy na víkendy.

U Igora (R6) měl rozvod protrahovaný průběh. Samotný začal už v raném dětství, ale dle slov Igora: „*Hele, my jsme to brali už jako, že jsou rozvedený hrozně dlouho. Pak už to bylo jenom o tom, že se konečně dohádali o barák, ale jinak jsme je brali jako rozvedený už hrozně dlouho. Pro mě jako, když se definitivně rozešli, když si matka našla Marka a představila nám ho. To bylo v nějakých mých sedmi. Podle mě, v nějakých pěti letech jsem ho viděl poprvé. To za námi přijel do bytu, když se zrovna rodiče zase spolu sestěhovali na chvíli, ale kvůli penězům. To už spolu jakoby nebyli. Asi v sedmi s námi začal nějakým způsobem jako fungovat jako dohromady (začal s nimi žít v jedné domácnosti a podílet se na jejím chodu), ale to taky jako nebyl moc otec, ale pochopili jsme, že jakoby otec, že už se k sobě nevrátí, když už matka má nového a otec jich má spousta. Matka konečně měla chlapa, tak bylo jasný, že ten vztah skončil.*“ S bratrem se jim prý velmi ulevilo, když šli nakonec od sebe. Igor pak samotný rozvod vnímal spíše skrze vyprávění od rodičů. Ze soudního řízení se od mámy dozvídal: „*A pak když o mě matka u soudu říkala, že mě asi čtyři roky neviděl, tak právě tvrdil, že jsem se od něj distancoval. To jsou jako jediný věci, co mi máma od soudu, jinak já jsem tam nikdy nebyl a jediný, co vím, tak vyprávění matky: alimenty špatný, tohle špatný, odročení, znova soud, znova soud.*“ S bratrem zůstali v péči matky, táta si je bral občas na víkendy k němu.

6.4. Kategorie 3: Období po rozvodu

Obrázek 3: Kategorie 3: Období po rozvodu

e) Vnímání nevlastního rodiče

Po rozvodu rodičů jsem se od některých respondentů dozvěděla, že se v jejich životě objevili noví partneři jejich rodičů, se kterými například začali bydlet. Nové rodinné uspořádání domácnosti pak s sebou neslo mnoho nových zkušeností, o které se se mnou respondenti podělili.

Alena (R1) se setkala s nevlastním rodičem, jak ve vztahu s tátou, tak i s mámou. Zpočátku i v rozvodu hrála svou roli již zmíněná přítelkyně táty, kterou Aleně táta představil během výletu. Údajně s ní měla lepší vztahy než s tátou. Později s ní sdílela strach z táty, který ale přítelkyně přibližně po pěti letech už nezvládla a od Alenčina táty odešla. Poté si táta našel ještě několik přítelkyň, které již nezasahovaly do života Aleny. Hůře vycházela Alena s máminým přítelem: „*No, ze začátku jsem byla proti, protože on přišel a začal tam nastavovat svůj režim, prostě cokoli mu vadilo, tak řešil s mamkou, ne se mnou, takže mamka potom přišla, že jo, že to s ní řeší. Ona byla hotová, protože s ní měl nějaký problém a mně nikdy nic neřekl do očí. Byla jsem naštvaná, protože se mě mamka ani kolikrát ani nezastala. Prostě Franta, Franta, Franta. Byla z něj hotová.*“

Emá (R2) žádné zkušenosti s nevlastním rodičem neudává, možná i vzhledem k vyššímu věku, kdy se jí nakonec rodiče rozvedli.

Anna (R3) se s nevlastní matkou setkala už v době, kdy rodič byli ještě spolu. Sama o ni vypovídá, že ji nesnášela. Často se jí snažila vychovávat a to si Anna nenechala líbit. Následně si táta našel další přítelkyni, která byla pouze o pár let starší než Anna. Tu prý měla ráda, ale ani od ní se Anna přes její snahy nenechala vychovávat. Prý ji brala jako tetu. Maminka si také našla přítele, u kterého se ale nakonec ukázalo, že je opravdu jen mamky kamarád. Nicméně říká: „*Jednoho strejdu jsem brala jako nepřítele. Byla jsem na něj nepřijemná a on mi říkal „sekernice““*. *A on to byl opravdu jen kamarád, ale já jsem ho brala jako nepřítele a že mi bere mamku. Bála jsem se, že mi mamku vezme. Bála jsem se, že mi ji vezme- někdo. Protože tátu jsem už nebrala jako tátu. No spíš jsem se bála, že jako mamka tu pozornost od nás přenese na partnera.*“ Maminka si pak našla přítele, se kterým už Anna vycházela dobře, na rozdíl od jejího bratra, který hůře snášel přítomnost jiného muže v domácnosti.

U Lenky (R4) odešel táta za jinou ženou. Lenka na ni byla zvědavá s obavou, jaká jeho přítelkyně bude. Nakonec ji přišlo, že ji přijala dobře, povídá: „*Přistupovala jsem k tomu vlastně i tak, že je to někdo nový, koho teprve poznávám, tak jsem nechtěla hned soudit.*“ Na otázku, jak ji brala, odpověděla: „*Úplně jako kamarádku, to ne. To nevím, jestli bych si jí vybrala za kamarádku. Vycházím s ním dobře, ale jsou tam i rozhodnutí, se kterými nesouhlasím, že je vidět, že si hlídá, aby její děti od mého tatky dostávaly to, co potřebují, co si zaslouží a klidně i na úkor nás. Jakože my jsme ty vedlejší, už jsme starší. Možná to tak vnímá, měly bychom být samostatnější a je pravda, že já vysloveně pokud se nedostanu vysloveně do nějakého toho konfliktu, tak to tak jako přecházím, nemám potřebu to řešit, takže. Tam po tom teda, když jsem bydlela u tatky, tam to bylo složitější v tom, že se najednou dostala do nějaké role a nevěděla do jaké“ (Lenka přišla do tátovo nové rodiny, kde žili její nevlastní sourozenci a tátova nová přítelkyně. Lenka si zde připadala poněkud nepatřičně).*

Tomáš (R5) velmi negativně hodnotil matčina přítele, kterého nechala u nich bydlet. „*Já jsem to bral jako hodně špatně. Já jsem ho jako rád neměl a dával jsem to asi i dost najevo, že jako fakt jsem ho rád neměl, ale bydlel tam. Máma jako dost kašlala na takový ty podmínky, třeba tam kouřili v baráku prostě a vůbec na to nebrali ohledy jako no. On ještě byl nějaký gambler, že jako hrál ještě nějaký automaty a mámě párkrát naboural auto, když jel opilej a takovýhle věci.*“ říká. S ironickým úsměvem pak dodává, že mu s bratrem nedali sebemenší šanci se na výchově podílet.

Igor (R6) zaujímal spíše neutrální postoj ke svému nevlastnímu tátovi. Dle slov Igora měli spíše tichý vztah, kdy si navzájem nijak „neškodili“, spíše vedle sebe existovali jako spolubydlící. *„Noo, to on jako nás vůbec nevzal jako za děti prostě. Ale matka ta jako nebyla furt k dispozici, takže bylo jedno, v kolik přijdeš večer domů. To neřešil, to už musel být průser, že jsem měl třeba dvojku z chování. Matka řekla, že nesmím ven a potom když tam byl, tak je jako jasný, že tě nenechal jít ven. Tím to jako haslo. Jako člověka jsme ho s bráchou přijali celkem dobře a rychle, ale v tý době soužití, řekněme mojeho dospívání okolo osmnácti let už jako to byla veliká bitva doma no, těch autorit, těch chlapů tam. Já z něj neměl nikdy strach jako z otce, protože on se tak nikdy nechoval a tady to bylo jako pozdě. Takže teďka, co jsme se odstěhovali, tak máme krásný vztah zrovna s ním. Se vším se můžeme poradit. On je přesně ten člověk, na kterého se můžu spolehnout, když něco potřebuji, co je z jeho oboru, tak já vím, že na něj je spoleh.“*

f) Vztahy a komunikace s rodiči po rozvodu

Po rozvodu rodičů mohou nastat různé změny v životě dítěte, které se týkají jak vztahu, tak i komunikace s rodiči.

Alena (R1) cítila ze strany rodičů vyšší nároky než v období před rozvodem. S nástupem do střídavé péče se vše umocnilo. U táty, (se kterým měla napjatý vztah už před rozvodem), téměř nikam nemohla chodit, u mámy pocítovala větší volnost. Na konci deváté třídy udává, že začala kouřit cigarety kvůli stresu, který prožívala u táty. Po tom, co Alena požádala o výhradní péči u matky, přestala s tátou na delší dobu komunikovat a zájem ze strany otce z jejich vztahu vymizel. Začala více jezdit do Budějovic, kde se podle jejích slov dostala ke špatným lidem, se kterými začala pít alkohol a brát drogy.

U Emy (R2) se probíhajícím rozvodem také výrazně zhoršil vztah s otcem, zatímco s maminkou měla hezký a vřelý vztah. Sama toto těžké období s tátou popisuje se slzami v očích: *„Akorát prostě to bylo takový, že ten vztah byl mezi mnou a tátou ještě i jako tisíckrát horší ještě než před těma čtyřma rokama, protože on mě tam nechtěl, že se totálně zbláznil, jak už neměl takový ty zábrany, aby se držel před mamkou, tak si to vylíval na mě a že za všechno může máma a že já jako ještě co bych jako chtěla nebo něco takovýho, že to byla taková asi. Já jsem k němu nechtěla asi rok jezdit, jezdila jsem, ale s takovým odporem, že já jsem ho neměla ráda, já jsem ho nenáviděla prostě, ale*

jezdila jsem za ním, že to byl můj táta a že jsem si myslela, že třeba jako se něco změnilo, že by si třeba vážil, že já za ním přijedu na návštěvu nebo něco a to vůbec nebylo, to byla každá návštěva, byla jedna velká scéna a já jsem se modlila jako, abych už byla doma a nechtěla jsem ho vůbec vidět. Natož ho obejmout, ježíš. “

Anna (R3) také pociťovala jisté změny, které nastaly. S maminkou na výletech prý už netrávili společně tolik času. Více se jim začali ale věnovat prarodiče. Táta je občas vzal na nějakou aktivitu, která však údajně zajímala jen jeho. Když se občas opil, tak se od něj Anna dovídala: *„To si pamatuji spíš třeba kolem těch třinácti let, že když on byl opilý, takže často měl výlevy jako nálad, že třeba se mnou začal tančit a že začal brečet a najednou mi říkal, jak mě má rád, což mi nikdy jindy neříkal. Jenom když byl opilý a já jsem samozřejmě také brečela, že mi to neřekne za střízliva, ale jenom v opilosti a všeho zároveň litoval a říkal, jak všeho lituje, že se rozvedl s mojí mámou, ale já jsem tomu nikdy moc nevěřila, protože jako časem jsem se to naučila mu vlastně i říkat jako jdi pryč, že jsem ho i jako odmítala, protože jsem věděla, že lže, nebo nějak se mi snaží dostat do mysli nebo i podvědomě ublížit. “* Jinak Anně připadalo, že se táta kromě řešení otázky peněz o ně s bratrem příliš nezajímal.

U Lenky (R4) došlo k pozitivní změně ve vztahu s tátou, ale zároveň se o něco zhoršil vztah s mámou. U táty měla vždy podporu ve věcech vzdělání, když se málem dostala na gymnázium, usiloval o odvolání, zatímco máma tomu bránila. Zároveň nechtěl jít do konfliktu s Lenčinou mámou, a tak ustoupil. Lenka si uvědomovala, že v jejich vzájemném vztahu mamka chodí v některých záležitostech přes hranu nátlakem a přes emoce (např. když chce mamka něčeho u Lenky docílit, nebere ohledy na její rozpoložení či vysvětlení situace). Dokonce to vyústilo do konfliktu, kdy Lenka utekla z domu, sama to popisuje následovně: *„Pak tam, právě tím to vygradovalo, že se mamka rozčílila kvůli malichernostem, pak tam byla veliká scéna, kterou si doted' pamatuji. To bylo velice nepříjemné. Bylo to o skleničku, kterou jsem nechala na lince, že jsem ji hned neuklidila, poněvadž jsem šla uklidit nákup, napila jsem se, šla jsem odnést tašku a neuklidila jsem tu skleničku a chtěla jsem se pro ni vrátit, nevím, jak se to stalo, ale vygradovalo to ve veliký konflikt v tom, že mě mamka udeřila několikrát. “* Poté se odstěhovala k tátovi, který jí na několik měsíců poskytl domov. *„Samotnou by mě to asi nenapadlo jít k tatkov, ale takže k tomu to takhle k tomu dospělo. Po nějaké době jsem se k mamce vrátila a bylo vidět, že si uvědomila, že někdy překračuje hranici, v něčem pořád překračuje hranice, ale už ne tolik jako předtím. Může to mít souvislost i s tím rozvodem,*

poněvadž mamka se segrou si spolu společně zanádařaly nad tatkovu novou partnerkou, ale mně to vadilo, že jsem k tomu neměla úplně takový jakoby důvody. Se třeba hrozně smály, že je Zita hrozně hloupá, ale mně třeba nepřišlo, že to bylo nějaký důvod, proč by byla hloupá, a tak jednoduše jsem se k nim nepřipojila, někdy jsem udělala tu chybu, že jsem i třeba oponovala, což chápu, že pro mamku muselo být těžké snést, když jsem jako řekla, ale vždyť tohle třeba není až tak špatný, tak možná i tím teda.“ dodává.

Tomášovi (R5) se také výrazně změnil vztah k horšímu s matkou, zatímco s tátou vycházel dobře. Máma se prý začala chovat k tátovi zle, údajně byla manipulována jejím novým přítelem, kterému zle dělala zase jeho bývalá manželka. Po dobu jednoho roku od rozvodu to bylo velmi napjaté, ale pak se to prý trochu zklidnilo. S tátou a bratrem trávili volný čas různorodými aktivitami jako je houbaření, chození na procházky s pejskem, jezdili na pramičce, apod.

Ačkoli Igor (R6) netrávil čas aktivitami s tátou, když byl u něj na víkend, tak byl u táty spokojen. Sám říkal, že se mu u táty líbilo, protože tam měli volnost, celý den se o něj s bratrem nikdo nestaral, měli internet, dostali peníze na jídlo a nemuseli nic dělat. Víkendy trávil táta s přítelkyněmi a vracel se domů jen večer, aby přítelkyním syny ukazoval a sebe prezentoval jako vzorného tátu. Pro mámu bylo těžké, že se synům líbilo u táty víc. Igor k tomu dodává: *„Jo, jo, jo, to bylo od toho, že nás matka jakože dost manipulovala, že vlastně my máme tátu rádi jenom jako to dobrý a v tu dobu jsme si asi mysleli, že máme rádi tátu, ale zpětně vím, že jsme měli rádi ten, že tam byl počítač s internetem, neomezený přístup, to jsme doma neměli ani počítač, natož internet. A dělej si, co chceš. Když se nás chtěl zbavit, tak nás poslal na zmrzlinu. Víš co, když se nás matka chtěla zbavit, tak nás poslala něco dělat. Matka nás dost zbrojila proti tátovi, protože ta víceméně žárlila, že ho máme tak rádi, jenže my jsme tam jezdili hrát na počítači hry, my jsme si mohli dělat, co jsme chtěli.“* Často docházelo i k neshodám mezi rodiči kvůli penězům. Igor se cítil být rodiči manipulovaný: *„Oni nás jako trošku manipulovali. U otce se hrála hra s téma dětma, že si posílali víceméně po těch dětech, ale moc se nás to netýkalo ve finále. Jenom, když si matka stěžovala, že nemáme prachy, tak za to vlastně vždycky mohl fotr. Jsme chudý, protože jí táta nedává alimenty. No, tak otec třeba jako zkoušel, že kdyby posílal ty alimenty, že neví, co s téma penězma matka dělá a že kdyby je posílal nám jako dětem, tak jako tak otec měl pocit, že platí hodně a matka, že málo. To bylo i předmětem těch sporů u soudu a všeho. Matka se jako dost*

vymlouvala, že jsme chudý, protože otec neplatí alimenty a já nevím, co na tom bylo pravdy, asi jo.“

g) Vnímaná opora

Rozvod jako náročná situace pro dítě s sebou nese i potřebu opory právě v tomto nelehkém období, které dítě prožívá. Zajímalo mě, o koho se v době po rozvodu mohli opřít, komu se mohli svěřit a jakým způsobem jim byla zprostředkována opora od rodičů.

Alena (R1) vnímala oporu během těžkých situací zejména u maminky, která jí podporovala jak finančně, tak i v rozhodnutích, která Alena realizovala. U táty podporu necítila, avšak zmínila se o tom, že ji po dlouhodobé ztrátě kontaktu nabídl práci, ve které zůstala několik let i přes pociťovanou nespokojenost. Oporou jí pak byla kamarádka, která bydlela o patro níže.

Emu (R2) pociťovala značnou oporu v mamce, zejména ve sdílení: *„Mamka ta pro mě byla tehdy úplně všechno.“* S tátou stále nevycházela, natož aby v něm pociťovala oporu ať už emoční či finanční. Výživné Emě neposílal pravidelně, říkal k tomu: *„Prostě až budu mít, tak ti možná něco pošlu.“*

Stejně jako Alena i Ema pociťovala oporu Anna (R3) v mamince, na otázku, u koho cítila oporu, odpovídá: *„U mamky. U mamky jsem to vnímala pozitivněji vždycky i vnímám, protože té můžu říct všechno, ale táta ten je takový všechno, co mu řeknu, i jako teď to platí, tak buď použije proti mně, nebo to řekne lidem ostatním, co má v blízkosti, že častokrát jsem se v něm jako zklamala.“* I s problémy ohledně peněz se potýkala s tátou, kterému vadilo dávat mimo alimenty nějaké další peníze, říkal, že alimenty stačí.

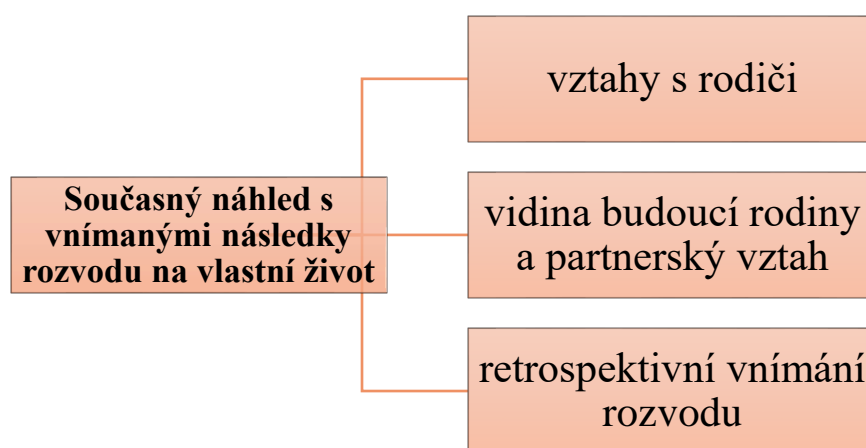
Oproti výše zmíněným respondentkám Lenka (R4) nenacházela oporu v mámě. Například po oznámení rozvodu Lenka říká: *„Pro mě osobně mě v tu chvíli nejvíce tížilo, že jsem viděla mamku, v jakém byla stavu, byla z toho hodně smutná, se rozbrečela. Tehdy kamarádila se sousedkou, tak na ten večer odešla k sousedce, což vím, že mi vadilo, protože jsem potřebovala, aby v tu chvíli se mnou někdo byl, poněvadž jsem cítila, že je to nějaký zásah, ale chápu, že mamka to potřebovala vyřešit s někým jiným, zajít si s kamarádkou posedět, něco vypít.“* V těžkých chvílích, kdy byla Lenka i u psychologky jí následně mamka řekla: *„že se dozvěděla, že jsem přecitlivělá, takže na mě musí být přísnější a pořádná výchova bičem.“* Lenka se prý snažila svěřovat mamce, ale

přispívalo to jenom k jejich vzájemnému oddalování se od sebe. Ve chvíli, kdy se přestěhovala k tátovi kvůli výše zmíněné hádce s mámou, tak pocítovala oporu v tu chvíli v něm. Jinak jí oporu ve smyslu svěřování poskytla sestra a kamarádka.

Tomáš (R5) hlavní oporu spatřoval ve svém bratrovi, který s ním nesl společné břímě. Sám tvrdí, že je celá záležitost s rozvodem a rodiči osamostatnila. Spoléhali se sami na sebe.

Stejně to pocítoje i Igor (R6). S bratrem prý nebyli příliš pod kontrolou a jak ze strany otce, tak i matky pocítovali, že se ani na jednoho spolehnout nemohou. Údajně měli až přílišnou volnost, ta ale přispěla dle jeho slov k rychlejšímu přechodu do dospělosti.

6.5. Kategorie 4: Současný náhled s vnímanými následky rozvodu na vlastní život

Obrázek 4: Kategorie 4: Současný náhled s vnímanými následky rozvodu na vlastní život

h) Vztahy s rodiči

Během rozhovorů jsme mapovali postupně vývoj vztahů s rodiči. Zajímalo nás, jak se vztah vyvíjel od raného dětství až doposud. Zajímavá byla u některých respondentů i proměna vztahu obou rodičů vůči sobě samým.

Alena (R1) nevnímá výraznou změnu vztahu se svými rodiči. Napjaté vztahy s tátou se již vyskytovaly před rozvodem a s mámou vycházela dobře. Nyní pracuje pro svého tátu, ale není v práci spokojena a má v plánu z ní odejít z důvodu špatného chování otce vůči ní. Rodiče spolu údajně vůbec nevycházejí, ani se nepozdraví, když se potkají. Při představě, že by se rodiče měli společně sejít na dceřině oslavě, svatbě či jiných událostech, Alena pochybuje, že by přišli oba dva. Na otázku, jaké to pro Alenu je, odpovídá: „*Já se mámě teda nedivím. Já ho teď začínám taky dost nesnášet.*“

Emma (R2) doposud také nevychází s tátou a tvrdí o něm: „*Já nechci říct, že to je jako úplně povrchní vztah, já ho mám ráda, že to je můj táta, ale necítím od něho vůbec žádný zájem, že by se o mě staral jako o svojí dceru spíš je to takový jakože mi dá výživný, já za ním občas přijedu a neříkám, že ty scény už nejsou, spíš se to snažím brát tak, aby jsem třeba změnila téma, abych ho, když to tak řeknu nevyprovokovala, je to hodně takový, já ho ani nemůžu brát jako vlastního tátu, protože mám pocit, že on pořád chce, abych se o něj starala jako o malý dítě jako abych mu nahradila v tom starání se mámu, ale jako abych já se na něj mohla spolehnout, to neexistuje.*“ S mámou má vřelý vztah, který popisuje následovně: „*No, tak já vím, že s mamkou si můžeme říct úplně všechno, jako třeba teď a to už je hodně dlouho, sedm let od rozvodu, tak teď jako, teď je všechno v pohodě, tak už si nemusíme všechno říkat, už to není moje zpovědnice. Jo, jako tehdy, kdy ten problém byl. A teď se na ní spolehnout můžu.*“ Emminy rodiče spolu vůbec nekomunikují. Máma se přes všechno už přenesla, ale táta se údajně nemůže přenést přes ten fakt, že si mamka našla jiného přítele.

Anniny (R3) rodiče spolu mezi čtyřma očima vycházejí dobře, dokáží spolu vyjít. Nicméně před Annou o druhém rodiči mluví poněkud kriticky. Na svatbě by je měla Anna oba strašně ráda, i když si prý neumí představit, že by jí táta kvůli problémům s alkoholem vedl k oltáři. S mamkou má pěkný vztah. Z výpovědí o tátovi vyvstává otázka zklamání se v něm. Říká o něm: „*Častokrát se mi stává, že bych už bez táty mohla být nebo jako, že bych ani nepoznala, kdyby nebyl.*“ a z nedávného hovoru s ním reflektuje: „*Já jsem došla domu a rozbrečela jsem se, protože jsem měla strašně moc otázek a on mě vůbec nedokázal vyslechnout a vůbec jsem ho v mých očích nezajímala, což mě jako mrzí a vím, že to tak vždycky je a že mě to vždycky mrzí.*“

U Lenky (R4) se příliš nezměnil vztah mezi ní a jejím tátou, který údajně nikdy nebyl nijak zvlášť blízký. Vztah s rodiči hodnotí takto: „*S mamkou, akceptuji ji, máme*

občas to rozdělení v názorech, ale vycházíme tak prostě spolu. Tím, že jsem na vysoké škole, takže se mi nevyplatilo, abych šla pryč, a dojíždím. To jsem se snažila brát jako příležitost k tomu vylepšit ten vztah. Myslím si, že ten vztah se tolik nevylepšil, ale v tý akceptaci jsem se určitě zlepšila (smích). S taťkou hodně podobně jako předtím, s tím řeším to vzdělání, jestli něco nepotřebuji.“ Kdyby se rodiče měli potkat na nějaké společné oslavě například svatbě, tak by Lenka prý byla určitě proti tomu. Myslí si, že by vznikla velmi nepříjemná atmosféra, i když by prý přítomnost druhého asi zvládli dobře (Lenka mluvila například o připomínkách, které by mamka dodávala. Ty by Lence pak nebyly příjemné a mohlo by to vytvářet v Lenčiných očích napjatou atmosféru.).

Tomáš (R5) vychází dobře s oběma rodiči, kteří dokonce nedávno spolu začali opět bydlet, než si táta najde vlastní bydlení. Tomáš je rád, že už spolu vycházejí dobře a že je nachází společně na jednom místě, i když nepopírá nezvyklost situace po víc jak patnácti letech od rozvodu. I přes dobré vztahy se zmiňuje o narušené důvěře k matce, kterou považuje za iniciátora rozvodu: *„Furt je to moje matka a můj táta, takže jako na mámu jsem takový trošku, nevím, moc jí nevěřím prostě no, takže jako tenkrát dost lhala všem a to člověk prostě nezapomene no, jak se tenkrát jako chovala no.“*

U Igora (R6) vzájemné vztahy rodičů měly podobný vývoj. Dodnes se všichni scházejí na rodinných oslavách a vycházejí dobře. Igor to komentuje: *„Jako, skvěle! Je to zvrácený, ale vycházíme dobře, když máme rodinou oslavu, sejdem se všichni, je tam máma, táta, táty manželka nová, jeho nová dcera, mámin nový manžel se Zorkou, tu táta bere jako vlastní vlastně, že to je i jeho dítě. My to teď máme tak jako, že ty děti jsou všech a úplně supr. Brácha tam přijede se svýma dětma. Já tam přijedu s přítelkyní. Je nás tam prostě banda, takhle jako familie a vycházíme krásně. Je to divný, ale oni potom s odstupem let po těch soudech asi pět let ticho a pak se začali normálně bavit. Že si jako nemáme co zazlívat a jsme dobrý.“* I když je za tyto vztahy velmi rád, tak z oslav prý cítí, že táta má raději jeho bratra než Igora. Podle toho, jak Igor o otci mluví, se zdá, že s tátou nemá příliš rozvinutý vztah: *„To je takový divný, protože já vlastně tátou my se jako vídáme, my jsme jakoby za dobře, ale já jakoby, když to řeknu, já ho vlastně jakoby rád nemám. Já toho člověka jakoby pořádně neznám a my si ani nemáme co říct, my se máme rádi jako rodina, jakoby pomáháme si, ale je to takový hraný vztah, protože oni mají blízko k sobě s bráchou a ne se mnou, a tak to mám celej život, protože já byl vždycky jakoby dost na mámy straně jakoby ve všem.“* S mámou naopak vychází velmi dobře. Může se na ní spolehnout.

i) Vidina budoucí rodiny a partnerský vztah

Již v teoretické části práce jsme nastínili téma partnerských vztahů a budování rodinného života v rámci životní etapy mladé dospělosti. Zajímalo mě, jakým způsobem může rozvod rodičů ovlivnit představy vlastního rodinného soužití, zda nějakou souvislost respondenti sami vidí.

Alena (R1) si představuje do budoucna rodinu, u které striktně po vlastní zkušenosti odmítá možnost rozvodu. Nejdřív by se prý chtěla vdát a mít děti, se kterými by ráda trávila čas například na výletech. Momentálně má počínající vztah, ale jak sama udává, v každém vztahu se bojí, že jí partner podvede. Když jsem se jí zeptala, proč si myslí, že to právě takhle má, tak odpověděla: „*Tak, viděla jsem to u rodičů a dneska je taková doba, kdy monogamie není moc moderní.*“ Ideální životní partner by podle ní měl být věrný, nekonfliktní a schopný zaopatřit rodinu.

Ema (R2) sní o velké rodině s milujícím manželem, se kterým by mohla sdílet zájmy, společně budovat život až do smrti. Až bude mít děti, tak prý na základě vlastní zkušenosti k nim bude ohleduplná; k jejich vnímavosti a citlivosti. Momentálně má sedmiletý vztah s přítelem, o kterém tvrdí: „*Já jsem vždycky chtěla partnera, který mě bude mít ráda takovou, jaká jsem, a bude mi pomáhat. A vzhledem k tomu, že jsem v takovém končícím vztahu, tak vidím to, že tam musí fungovat oba dva, nejde, aby fungoval jeden.*“. Zároveň říká: „*Já vůbec nepřemýšlím nad tím, že bych chtěla jeden vztah za druhým a nějaký neúplný nevím co, prostě já chci strašně mít jeden vztah už navždy, ale hodně to ovlivnilo hledání toho partnera.*“ (Ema po zkušenostech s vlastním otcem a nynějším přítelem vnímá vlastní vyšší náročnost ve výběru životního partnera.)

Anna (R3) třetím rokem prožívá svůj první vztah, kde už jí myšlenka případného rozvodu v budoucnu v mysli napadla. Nicméně si nepřipouští, že by k rozvodu v jejím případě došlo, protože si rozvod ve své budoucí rodině nepředstavuje. O svém partnerovi tvrdí, že bude určitě lepším otcem, než jí byl její táta. Vidinu budoucí rodiny nastiňuje takto: „*Nechtěla bych vlastně pro své děti to samý, co já jsem měla se svýma rodičema. Nikomu bych nepřála, aby se rodiče rozvedli. Myslím si, že by měl být ten rodič tím, ke kterému to dítě vzhlíží, aby tam byla ta máma, ten táta a společně to dítě dovedli, já*

nevím, k maturitě třeba nebo k tomu okamžiku, kdy dospěje a potom ho pošlou jen z těch dveří.“

Lenka (R4) podobně jako Ema by si přála úplnou rodinu se spoustou dětí. Představa možného rozvodu jí vadí a do budoucna si rozvod vůbec nepředstavuje. Momentálně je sama, ale ideálního partnera si představuje jako hodného, empatického, se kterým bude sdílet společné zájmy a sny. Z vlastní zkušenosti s tátou ještě dodává: *„Určitě bych chtěla, aby se ten přítel věnoval víc těm dětem, které bychom spolu měli, že taťka spíš byl pracovní. Nebo přála bych si mít někoho, kdo se mnou bude vychovávat ty děti, bude s nima blbnout a dělat kraviny.“*

Stejně jak již reflektovala Anna, tak ani Tomáš (R5) by nechtěl, aby jeho děti zažily rozvod rodičů: *„Hlavně jako bych jim nechtěl udělat to, co udělali naši mně s bráchou v takovém blbým věku jako kolem těch osmi devíti let, bráchovi už vlastně bylo deset, tak jako tadyten rozvod udělat, to jako nepříjde jako moc fěr vůči těm dětem.“* Možnost rozvodu striktně zamítá. Nyní má téměř čtyřletý vztah s partnerkou, se kterou očekávají prvního potomka. Sám si ideálně rodinu představuje jako úplnou, kde bude s partnerkou sdílet zájmy, budou společně trávit čas a společně budou k něčemu vést jejich děti. U své partnerky stejně jako Alena a Anna zdůrazňuje očekávání věrnosti, jejíž porušení hrálo roli ve všech třech rozvodových řízeních. Chtěl by, aby jeho partnerka měla ráda jejich děti a hlavně byla zodpovědná.

Igor (R6) vnímá vztahy velmi ambivalentně. Sám si myslí, že na něj mělo náročné dětství s rodiči negativní dopad, který dokládá mnoha myšlenkami, jako například: *„Mám poměrně s tím problémem. Myslím si, že jako v mých očích jakoby, podvědomě si myslím, že partnerství kvůli tomuhle není na celý život. Furt si myslím, že ty cesty se snadno rozdělují. Myslím si, že je to jako z otce, jak měl hodně těch ženských, tak jakoby úplně se nespolehám na to, ani po deseti letech se nespolehám na to, že bychom byli s přítelkyní celý život. Furt je v mojí hlavě ta varianta, že se rozejdeme.“*, nebo: *„Neberu to, že já se s ní budu chtít rozejít. Beru to tak, že ten život je tak složitější a to partnerství je tak náročný, že vůbec není nereálný se rozejít. Kvůli tomu nechci ani moc děti, protože, jak jsem vyrostl v takové rodině, kde to bylo fakt takový rozbitý ten vztah, tak jako hrozně bych nechtěl svým dětem dát stejný jako životní styl, když byly malý. Bojím se, že prostě ten vztah přesně to těhotenství je věc, který může ten vztah tak narušit, že to, jestli přežiješ tu svojí starou těhotnou, zjistíš, až když to zkusíš. Ale to už tam je to dítě. Jo a přesně*

z tohohle já mám hrozný strach. Fakt jako strašnej.“ Svou pochybnost vyjadřuje i řečnickou otázkou: „No, ale máš tu správnou partnerku? To se nebojíš celý život trpět a přitom dát dětem něco lepšího než si měl sám?“ ve smyslu, že by s nesprávnou partnerkou trpěl, ale vydržel to kvůli dětem, kterým by nechtěl působit trauma, které on sám prožil díky svým rodičům. Dále tvrdí, že je těžké definovat, kdo je ten správný partner do života, že je žen spousta, jak ho to učil táta. Svou ideální rodinu si představuje pohromadě, aby pospolu vydržela navždy a byli v ní spolu všichni šťastní. Tuto svou ideální představu ovšem opět zpochybňuje myšlenkami na to, jakým způsobem by řešil situaci, kdy vztah nefunguje a děti už jsou na světě: „Jenom právě třeba kvůli dětem. Že by se třeba už tisíckrát rozešli, ale tak tam jsou kvůli těm dětem. To bych zase jako nechtěl se přetvařovat před tím světem, že jsme šťastní jenom proto, že si myslím, že pro ty děti je to lepší. To je ten konflikt ve mně.“ K možnosti se rozejít dodává: „Kvůli tomu nechci ani moc dětí, protože, jak jsem vyrostl v takové rodině, kde to bylo fakt takový rozbitý ten vztah, tak jako hrozně bych nechtěl svým dětem dát stejný jako životní styl, když byly malý.“

j) Retrospektivní vnímání rozvodu

V této podkategorii jsou zmíněná témata, která se zaměřují na hodnocení rozvodu s odstupem uplynulého času. Dotkli jsme se vnímaných pozitiv, negativ a poselství, které si s sebou do svého života nesou.

S ohledem na subjektivní zkušenost rozvodu rodičů Alena (R1) spatřuje pozitiva rozvodu pro mamku, kterou vnímá díky rozvodu jako klidnou a šťastnou. Alena na závěr zdůrazňuje, že by nikomu nedoporučovala střídavou péči, při které si připadala sama jako věc, kterou si dospělí mezi sebou půjčují. Sama by se nikdy nechtěla rozvést, zvláště když už budou na světě její děti. Říká, že rozvod dítě prožívá tak, „že nechce opustit ani jednoho z rodičů a vlastně si není stoprocentně jistě, pro koho by se rozhodlo, proto třeba kolikrát volí tu střídavou péči, protože mu je líto jednoho rodiče, aby nezůstal sám.“

Ema (R2) vyjadřuje obdiv své mamince, která dokázala být v domácnosti na všechno sama i bez pomoc táty, který jí dle slov Emy bral jako pouhou samozřejmost. S odstupem času je Ema ráda, že si prošla vším tím negativním a tvrdí, že jí to posunulo a pomohlo zformovat hodnoty a osobnost. Na závěr se ubezpečuje: „Já spíš jenom

doufám, že se těch svých hodnot budu držet právě při výběru toho partnera, abych nemusela v budoucnu řešit to, co řešili ty moji rodiče. “

Anna (R3) se dnes na rozvod svých rodičů dívá s nadhledem a je podle ní dobře, že k rozvodu došlo. Dnes nikomu nedává vinu a tvrdí, že by maminka nebyla s tátou šťastná, podobně jako to udávají Alena s Emou. Je ráda, že si rodiče dokázali někoho najít, být šťastní a posunout se v životě dál. Líto jí bylo akorát bratra i jí, že přišli o otcovský vzor. Oba s bratrem pak byli rádi za dvoje Vánoce. Navzdory tomu, že je dnes s rozvodem rodičů vyrovnaná, tak by žádnému dítěti nepřála, aby se jeho rodiče rozvedli. Na závěr dodává: *„K rozvodu by se mělo hlavně jako, jak to ovlivní děti. Může být oddělená domácnost, můžou být pořád svoji, ale to dítě v určitým věku to už dokáže pochopit, že ten rozvod byl nutný. “*

V kontrastu k tomu Lenka (R4) nevidí žádné pozitivní stránky rozvodu. Jí samotné rozvod přinesl pochyby ohledně do budoucího života: *„Tak nejhorší pro mě bylo to vnímání těch emocí té mojí mamky, to jsem prožívala, nebo celkově těch ostatních, když byly nějak emočně naplněné okamžiky. Myslím si, že to ovlivnilo ne vysloveně jako představu budoucího vztahu, ale možná jakoby komunikaci, navázání, nějaký. Mám totiž představu, že by ta rodina měla nějak fungovat, nějakou ideální představu. Na druhou stranu v reálu si nejsem tak úplně jistá, jak by to fungovala, kdybych s nějakým partnerem byla v jedné domácnosti, poněvadž vždycky to byla mamka a dvě dcery, tak tam vlastně nevím, jak by to probíhalo a nemám o tom konkrétní představu. Tak to si myslím, že kdyby se rodiče nerozvedli a byli spolu, tak bych mohla třeba víc vnímat to, jak rodina funguje. To je samozřejmě otázka, když to byl nefunkční vztah, tak kdo ví, co bych si z toho odnesla. “* V dnešní době se dostává do kontaktu s rodinami a hlavně s dětmi, protože vede volnočasové aktivity s dětmi. Díky tomu velmi vnímá důležitost rodiny, hlavně co se týče zajištění potřeby bezpečí dětí, kterou děti u rodičů vyhledávají například skrze spolehnutí se na rodiče, jistotě, že jsou tu rodiče pro ně, apod.

Tomáš (R5) vyjadřuje domněnku ohledně otcovského vlivu: *„Tak mě to ovlivnilo v tom, že vlastně tátů jsem neviděl tak často. Chyběla tam asi trošku ta chlapecká ruka v té rodině, bych řekl. Že vlastně ten přítel mámy, co nám řekl, tak jsme rozhodně neudělali, protože to prostě byl cizí chlap u nás doma, takže vůbec ho neposlouchat. Ba naopak, když nám něco řekl, tak udělat pravý opak, abychom mu to vrátili trošku a taková ta výchova ze strany chlapa tam asi vážila, když táta nad tím prostě neměl trošku dohled,*

tak jsme si trošku dělali, co chtěli s bráchou.“ Na základě své zkušenosti s rozvodem zdůrazňuje: „No, tak když už si člověk založí rodinu a někoho si vezme, tak by v tom prostě měl být hodně dlouho, nejlíp do konce toho života. Je to prostě životní rozhodnutí ten vztah, to manželství, že se to pak blbě mění nebo blbě mění, ono to jde jako snadno, ale je to blbý měnit, hlavně když má člověk potom ty děti. Je to potom znát, když to dítě vyrůstá bez otce nebo bez matky vlastně. Každý tam má svou roli v té výchově nejspíš a občas to jako chybí no.“

Igor (R6) negativně vnímá konflikty rodičů ohledně peněz, byli do nich s bratrem často zatahováni. Mrzí ho, že si máma nenašla lepšího přítele, který by jim chtěl dělat tátu a dobrý otcovský vzor, protože si Igor připadal jako dobré dítě, které mělo šanci na normální život, kterého se mu údajně díky tomu nedostalo (postrádá otce, který by ho vedl, o kterého by se mohl opřít, který by se mu s bratrem věnoval). Rozvod rodičů zpětně hodnotí následovně: *„U matky jako za lepší život. Myslím asi pro nás všechny. Fakt to bylo peklo. Ten rozvod byl vlastně super. Když to tak vezmu, tak jim to pomohlo. Škoda, že ten vztah začal, škoda, že si dělali ty děti v mých očích. Škoda, že na to museli přijít těma dětma. Kdyby se našli, poznali, rozvedli, pak si každý našel toho, koho má teď. Táta by si prošel těma všema a teď by měl každý to jedno dítě, jako mám ségru Zorku, že jo, tak ta má podle mě krásný dětství, v pohodě všechno a Adélka to samý. Tam jako škoda těch dětí u toho rozvodu. Škoda, že nás stihli mít, jinak by to bylo úplně jako v klidu jo. Jenom my jsme to tam zbytečně odnesli.“*

7. Diskuse

Cílem této bakalářské práce bylo popsání reflexe rozvodu rodičů mladými dospělými jedinci. Následně bych ráda zmínila dostupnou literaturu, která se zabývala obdobnými tématy jako má práce. S jejími závěry výsledky mé práce srovnávám.

Z výsledků vyplývá, že ve většině případů rodina respondentů nefungovala pospolitě již před rozvodem. Obvykle to byl otec, kterého respondenti vnímali jako nepřítomného a neúčastníka se rodinného soužití. K tomu se vyjadřuje ve své publikaci i Sobotková (2012), píše, že úplná rodina nemusí vždy znamenat rodinu fungující. Důležité jsou vztahy a procesy upevňující její funkčnost a odolnost (Sobotková, 2012). Pokud respondenti vnímali svou rodinu jako nefunkční již před rozvodem, představovalo to pro ně určitou úlevu, snáze chápali samotný rozvod. To by mohlo dokazovat například tvrzení Igora: „*Takže já měl prostě pořádký pocit strachu, když byli spolu.*“ nebo reakce na rozvod od Aleny: „*Tak mně to ani nijak nevadilo. Oni si nerozuměli.*“ Rozvod významně zasahuje do světa dětí, jak reflektují všichni respondenti.

Matějček a Dytrych (2002) udávají věk středního školního věku a dospívání za nejvíce kritický pro vnímání rozvodu rodičů. Existují zde totiž dva největší pocíťované strachy a to: smrt a rozvod rodičů přinášející nejistotu do života dítěte. Tato období jsou charakteristická a významná zejména z hlediska ztotožnění se se svou životní rolí dle pohlaví, kterou jim poskytují právě rodiče (Matějček & Dytrych, 2002). Moji respondenti byli právě v tomto věku v době rozvodu rodičů. Ema, Lenka i Anna byly svazovány nejistotou, co se bude dít dál. Ema vypovídala: „*Tak jsem vůbec nevěděla, čím jsem, kdo jsem ani to, proč se to stalo nebo z jakýho důvodu to bylo, byla jsem do toho hozená, neúčastněná osoba v jejich vztahu, já jsem byla jenom přihlížející.*“, Anna: „*Já jsem nevěděla, co bude do budoucna. Měla jsem strach, co bude.*“ a Lenka: „*To vlastně bylo, že se tam něco děje, ale nevěděla jsem moc co.*“ A například Alena měla v tomto období problém zhodnotit, u koho by měla být v péči, a sama udává, že jí bylo líto táty, který by měl zůstat sám. Pro Tomáše rozvod znamenal veliký šok, smutek a nenávisť směrem k matce, která si našla nového partnera, a tím došlo k rozpadu rodiny. Matějček s Dytrychem (2002) udávají tento věk jako obzvláště kritický z hlediska vnímání rodinných krizí, mezi které můžeme zařadit právě i příchod nového partnera rodiče, který nebývá dobře přijat (Matějček & Dytrych, 2002). Jediný Igor vnímal samotný rozvod spíše nezaujatě, ale podle jeho slov to bylo možná proto, že už od raného dětství

docházelo k častým odchodům otce a neshodám mezi rodiči působící traumaticky vzhledem k fyzickému ubližování mamince, a tak to možná vnímal právě z těchto důvodů.

Během rozhovorů jsem pak v některých případech vnímala nedostatek opory a důvěrné komunikace v době rozvodu ze strany rodičů k dětem. Respondenti se pak spoléhali sami na sebe či na sourozence, jak například uvádí Igor: „*Jsmo tak jako rychle dospěli, jak jsme se starali sami o sebe.*“ Špaňhelová (2010) dává důraz na otevřenou komunikaci poskytující dítěti bezpečnější a jistější prostor chránící dítě před zmatením a strachem. Potřebu opory v rodiči vnímala i Alena, které se nedostala, když ji potřebovala: „...*protože jsem potřebovala, aby v tu chvíli se mnou někdo byl.*“ nebo Ema: „*A já jsem ani neměla radost z toho jako, že jsou moji rodiče a já neměla jsem v nich žádnou oporu a byla jsem úplně sama.*“ Novák (2012) také udává, že je pro dítě právě velmi důležitá neměnnost citových vztahů s rodiči, aby rozvod nepředstavoval tak traumatizující zkušenost.

Z výpovědí respondentů pak vyplývalo, že představy o vlastní budoucí rodině jsou ovlivněné prožitým rozvodem. Všichni se shodovali na ideální představě, že by si přáli mít úplnou rodinu, kde by je rozvod nepotkal, avšak vynořily se pochybnosti o partnerských vztazích i o vlastní osobě. Zkušenosti rozvodu, jako například nevěra rodičů, nepřítomnost otce ve smyslu sníženého zájmu o dítě, konflikty rodičů, se značně podílely na představě o budování partnerského vztahu i rodiny. To například potvrzuje Lenka: „*Určitě bych chtěla, aby se ten přítel věnoval víc těm dětem, které bychom spolu měli, že taťka spíš byl pracovní.*“, Anna: „*Nechtěla bych vlastně pro své děti to samý, co já jsem měla se svýma rodičema.*“, Igor: „*Myslím si, že jako v mých očích jakoby, podvědomě si myslím, že partnerství kvůli tomuhle není na celý život.*“ nebo Tomáš: „*Hlavně jako bych jim nechtěl udělat to, co udělali naši mně s bráchou...*“. Obdobný výzkum provedl Cartwright (2006), který ukazoval, že jedinci v období mladé dospělosti, kteří si prošli rozvodem rodičů, stále pocítují negativní dopady rozvodu na jejich život zejména v oblastech intimních a rodinných vztahů.

Když bych zhodnotila limity práce, jeden z nich je dán mou vlastní osobní zkušeností s rozvodem rodičů. Ta mi poskytla v pozitivním smyslu větší náhled na rozvod a vyšší míru pochopení pro respondenty. Nicméně jsem si musela dávat o to větší pozor, abych nevyhodnocovala výpovědi respondentů subjektivně, aby nedošlo ke

zkreslení výsledků. Snažila jsem se uvědomovat si své vlastní chápání rozvodu a reflektovat vliv této zkušenosti na to, jak rozumím zkušenosti mých respondentů. I psaní teoretické části mi pomáhalo v tom, zůstat otevřená i vůči jinému chápání daného fenoménu. Během rozhovorů jsem pozorovala, co jednotlivá témata a zkušenosti se mnou dělají a jak jsem je schopna reflektovat sama u sebe. To také odpovídá povaze kvalitativního výzkumu, ve kterém výzkumník nepředstavuje zcela nezávislého badatele, ale vstupuje do prostředí a svým chováním ovlivňuje povahu dat, která sebere.

Další limit práce spatřuji v tom, že až v průběhu sběru rozhovorů jsem se postupně stávala zběhlejší v jejich vedení a dostávala se tak k hlubším datům. Postupně jsem byla schopnější rozvíjet témata důležitá pro respondenty, doptat se na zajímavé informace. Na základě zkušenosti z provedených rozhovorů postupně také přibývaly otázky na relevantní témata. I to ovšem odpovídá povaze kvalitativního výzkumu, ve kterém sebraná data ovlivňují způsob sběru dalších dat.

Jistý limit práce by mohla představovat i převážná znalost respondentů, která mi na jednu stranu pomohla snáze se dostat k hlubším výpovědím, ale zároveň mohla ovlivnit i přístup k nim. Byla jsem si vědoma bolestivosti vzpomínek a odmítavého přístupu některých respondentů k určitým tématům, takže jsem se jim vyhýbala (k tomu by možná nedošlo v rozhovorech s pro mě neznámými lidmi). Vyhýbání se bolestným tématům mohlo souviset s poněkud kratší délkou některých rozhovorů.

ZÁVĚR

Tématem bakalářské práce bylo popsat způsob, kterým mladí dospělí reflektují osobní zkušenost s rozvodem svých rodičů. Práce se zaměřovala na vnímanou dynamiku vztahů v rodině před, během a po rozvodu jedinci, kteří si rozvodem rodičů prošli.

Teoretická část práce pomohla vytvořit bohatou základnu témat pro samotný výzkum. Praktická část byla zpracována formou kvalitativního výzkumu, který měl za úkol prozkoumat individuální zkušenost. Proto zde nemůžeme data generalizovat, nicméně i tak jsem chtěla některá témata nastínit i v obecnějších vzorcích, které se ve výpovědích opakovaly. Rozvod představuje velmi specifické období pro dítě; mezník, kdy dochází k mnoha změnám v rodinném zázemí. Chápání této změny respondentem vycházelo zejména z prožívaného období před rozvodem. Důležitým faktorem byla zejména funkčnost rodiny jako celku. Ne vždy byla optimální, takže někteří respondenti vnímali rozvod dokonce jako pozitivní změnu. Rozvod samotný nebyl pro respondenty takovou psychickou zátěží, jakou představovaly fenomény s ním spojené, ať už se jednalo například o nové partnery rodičů, konflikty mezi rodiči nebo narušené vztahy mezi dětmi a rodiči. Dívajíc se zpětným pohledem se všichni shodovali na tom, že rozvod rodičů v jeho různých souvislostech představuje pro dítě zátěž, kterou by dítě zažívat nemělo. Respondenti se shodovali i na tom, že by chtěli do budoucna úplnou rodinu, kde by jejich děti nemuseli rozvod prožít. Ukázalo se, že díky zkušenosti rozvodu rodičů vnímají velikou zodpovědnost za jejich budoucí rodiny s dětmi, ale vykazují i jisté pochybnosti a strach vyplývající z nejistoty, kterou rozvod do jejich života přinesl.

Jako přínos této práce vnímám popis a vhled do problematiky rozvodu, reflexi způsobu, kterým na něj pohlížejí jedinci v době mladé dospělosti. Přála bych si, aby práce zřetelně a naléhavě ukazovala, co rozvod může pro dítě znamenat a jak ho zpětně může vnímat jedinec v mladé dospělosti, kdy sám začíná uvažovat o budování své vlastní rodiny.

LITERATURA

Afifi, T. & Schrodt, P. (2003). "Feeling caught" as a mediator of adolescents' and young adults' avoidance and satisfaction with their parents in divorced and non-divorced households. *Communications monographs*, 70(2), 142-173.

<https://doi.org/10.1080/0363775032000133791>.

Afifi, T., Huber, F. & Ohs, J. (2008). Parents' and Adolescents' Communication with Each Other About Divorce-Related Stressors and Its Impact on Their Ability to Cope Positively with the Divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 45(1-2), 1-30.

https://doi.org/10.1300/J087v45n01_01.

Blatný, M. (2016). *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Karolinum.

Burgoyne, C. & Hames, R. (2009). Views of marriage and divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 37(1-2), 75-100. https://doi.org/10.1300/J087v37n01_05.

Cartwright, C. (2006). You want to know how it affected me? Young adults' perceptions of the impact of parental divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 44(3-4), 125-143.

https://doi.org/10.1300/J087v44n03_08.

Cartwright, C. (2014). Stepfamily Living and Parent-Child Relationships: An Exploratory Investigation. *Journal of family studies*, 11(2), 267-283.

<https://doi.org/10.5172/jfs.327.11.2.267>.

Cooney, T. (1994). Young Adults' Relations with Parents: The Influence of Recent Parental Divorce. *Journal of Marriage and Family*, 56(1), 45-56. <https://doi.org/10.2307/352700>.

Corneau, G. (2012). *Chybějící otec, chybující syn: jak absence otce ovlivňuje utváření mužské identity*. Praha: Portál.

Corneau, G. (2013). *Anatomie lásky: vztahy otec-dcera, matka-syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy*. Praha: Portál.

Cui, M. & Fincham F. (2010). The differential effects of parental divorce and marital conflict on young adult romantic relationships. *Personal relationships*, 17(3), 331-343.

<https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2010.01279.x>.

- Chase-Lansdale P., Cherlin A. & Kiernan K. (1995). The Long-Term Effects of Parental Divorce on the Mental Health of Young Adults: A Developmental Perspective. *Child development*, 66(6), 1614-1634. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1995.tb00955.x>.
- Dudová R. & Hastrmanová Š. (2007). *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AVČR. Dostupné z: https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/258_ss_07_07.pdf.
- Erikson, E. (2015). *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Portál.
- Fabricius W. & Hall J. (2000). Young adults' perspectives on divorce: Living arrangements. *Family court review*, 38(4), 446-461. <https://doi.org/10.1111/j.174-1617.2000.tb00584.x>.
- Fluitt, M. & Paradise, L. (2008). The Relationship of Current Family Structures to Young Adults' Perceptions of Stepparents. *Journal of Divorce & Remarriage*, 15(3-4), 159-174. https://doi.org/10.1300/J087v15n03_09.
- Fromm, E. (2015). *Umění milovat*. Praha: Portál.
- Gillernová, I., Kebza, V. & Rymeš M. (2011). *Psychologické aspekty změn v české společnosti*. Praha: Grada.
- Gray, J. & Farrell, W. (2020). *Krize chlapectví*. Praha: Práh.
- Helus, Z. (2007). *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada.
- Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.
- Holá, L. (2011). *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada.
- Jandourek, J. (2008). *Průvodce sociologií*. Praha: Grada.
- Jankovský, J. (2018). *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton.
- Janošová, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita*. Praha: Grada.
- Kirk, A. (2008). The Effects of Divorce on Young Adults' Relationship Competence. *Journal of Divorce & Remarriage*, 38(1-2), 61-89. https://doi.org/10.1300/J087v38n01_04.

- Kuchařová, V., Barvíková J., Hohne, S., Nešporová, O., Paloncyová, J. & Vidovicová, L. (2020). *Zpráva o rodině*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.
- Lacinová, L., Ježek, S., Macek, P., Almenara, C., Bouša, O., Galatíková, M., Dvořáková, I., Kociánová, N., Kvitkovičová, L., Lomičová, L., Mareš, J., Neužilová, R., Nguyenová, H., Szopová M., Širůček, J. & Umemara, T. (2016). *Cesty do dospělosti: Psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků*. Brno: Masarykova univerzita.
- Langmeier, J. & Krejčířová D. (2007). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Laumann-Billings, L., & Emery, R. (2000). Distress among young adults from divorced families. *Journal of Family Psychology, 14*(4), 671-687. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.14.4.671>.
- Macek, P., Lacinová, L. & Ježek, S. (2016). *Cesty do dospělosti*. Brno: Masarykova univerzita.
- Matějček, Z. & Dytrych Z. (1999). *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada.
- Matějček, Z. & Dytrych Z. (2002). *Krizové situace v rodině očima dětí*. Praha: Grada.
- Miles N. & Servati-Seib H. (2010). Parental Marital Status and Young Adult Offspring's Attitudes About Marriage and Divorce. *Journal of Divorce & Remarriage, 51*(4), 209-220. <https://doi.org/10.1080/10502551003597865>.
- Novák, T. (2000). *Rodičovské judo: dítě během rozvodového řízení*. Praha: Grada,
- Novák, T. & Průchová B. (2007). *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada.
- Novák, T. (2012). *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada.
- Novák, T. (2013). *O Otcovské roli*. Praha: Grada.
- Orvin, G. (2011). *Dospívání kniha pro rodiče*. Praha: Grada.
- Pavlát, P. (2012). Porozvodové uspořádání. *Česká a slovenská psychiatrie, 108*(2), 88-92. dostupné z: <https://docplayer.cz/68148187-Pavlat-j-porozvodove-usporadani.html>.
- Poupětová, Š. (2009). *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Grada.
- Reichel, J. (2008). *Kapitoly systematické sociologie*. Praha: Grada.

- Reuven-Krispin, H., Lassri, D., Luyten P. & Shahar., G. (2020). Consequences of Divorce-Based Father Absence During Childhood for Young Adult Well-Being and Romantic Relationships. *Family relations*, <https://doi.org/10.1111/fare.12516>.
- Říčan, P. (2007). *Psychologie osobnosti*. Praha: Grada.
- Říčan, P. (2013). *S dětmi chytře a moudře*. Praha: Portál.
- Schaick K. & Stolberg A. (2001). The Impact of Paternal Involvement and Parental Divorce on Young Adults' Intimate Relationships. *Journal of Divorce & Remarriage*, 36(1-2), 99-121. https://doi.org/10.1300/J087v36n01_06.
- Schwartz, S. & Finley, G. (2008). Divorce-Related Variables as Predictors of Young Adults' Retrospective Fathering Reports. *Journal of Divorce & Remarriage*, 44(1-2), 145-163. https://doi.org/10.1300/J087v44n01_08.
- Slaměnik, I. & Výrost J. (2008). *Sociální psychologie*. Praha: Grada.
- Smith, H. (2004). *Děti a rozvod*. Praha: Portál.
- Sobotková, I. (2012). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Sprecher, S., Cate, R. & Levin, L. (2008). Parental Divorce and Young Adults' Beliefs About Love. *Journal of Divorce & Remarriage*, 28(3-4), 107-120. https://doi.org/10.1300/J087v28n03_06.
- Špaňhelová, I. (2010). *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada.
- Švaříček, R. & Šed'ová, K. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
- Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie*. Praha: Portál.
- Trpišovská, D. & Vacínová, M. (2006). *Ontogenetická psychologie*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně.
- Tyrlík, M. (2012). *Zátěž v adolescenci*. Brno: Masarykova univerzita.
- Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
- Warshak, R. (1996). *Revoluce v porozvodové péči*. Praha: Portál.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Seznam kódů a klíč k technice samotného kódování

Příloha 2: Otázky k rozhovoru

Příloha 3: Ukázka kódování v rozhovoru

Příloha 4: Proměny a souvislosti jednotlivých fenoménů u respondentů

Příloha 5: Seznam tabulek a obrázků

Příloha 1: Seznam kódů a klíč k technice samotného kódování

Kategorie 1: Rodinné soužití před rozvodem

Podkategorie: Vnímané dětství s rodiči

Kódy: vztahy v rodině, podpora, aktivity s rodiči

R1/ 12, 16, 17, 21, 23, 24, 27, 31, 62, 177, 179, 185, 192, 223, **R2/** 11, 12, 16, 18, 19, 21, 24, 25, 27, 30, 33, 37, 38, 55, 74, 76. **R3/** 10, 11, 30, 32, 35, 43, 48, 64, 66. **R4/** 14, 16, 18, 22, 23, 26, 32, 44, 51, 57, 58, 60. **R5/** 13, 14, 17, 18. **R6/** 11, 12, 14, 17, 18, 21, 27.

Podkategorie: Vnímané období těsně před rozvodem

Kódy: prožívání rozvodu, konflikty, vztahy s rodiči

R1/98. **R2/** 92, 102, 108, 110, 111, 115, 116, 125, 132, 133, 143, 146, 148, 149, 156, 158, 159, 160, 165, 172, 209. **R3/** 18, 84, 85, 99, 100. **R4/** 40, 65, 67, 68. **R5/** 23, 24, 26, 34, 42, 44, 48, 57, 100. **R6/** 33, 34, 75, 76, 79.

Kategorie 2: Období rozvodu

Podkategorie: Komunikace a zapojení dětí během rozvodu

Kódy: oznámení rozvodu, komunikace mezi dětmi a rodiči, komunikace mezi rodiči

R1/ 77, 78, 83, 86, 88, 94, 145. **R2/** 199, 200, 201, 273, 274. **R3/** 74, 76, 99, 190. **R4/** 69, 98, 101, 105, 115, 157. **R5/** 54, 60, 63. **R6/-**.

Podkategorie: Vnímání rozvodu

Kódy: svěření do péče, vnímání rozvodu

R1/ 80, 96, 102, 105, 107, 134, 135, 140, 141, 218, 250, 251, 256. **R2/** 119, 120, 138, 180, 190, 193, 197, 204, 212, 276, 279. **R3/** 82, 91, 92, 95, 141, 251, 252. **R4/** 75, 76, 82, 83, 84, 109, 113, 119, 135, 144, 155, 165. **R5/** 63, 67, 73, 76. **R6/** 37, 39, 44, 47, 49, 62, 63, 66, 69, 72, 73, 74, 81.

Kategorie 3: Období po rozvodu

Podkategorie: Vnímání nevlastního rodiče

Kódy: vztahy s novými partnery rodičů, přijetí nevlastního rodiče

R1/120, 124, 243, 247, 264, 265, 266, 268, 269, 271. **R2/** 255, 261. **R3/** 110, 111, 118, 125, 126, 127, 131, 134, 136, 147, 148, 149, 150, 152, 157. **R4/** 88, 89, 246, 253, 255, 261, 263. **R5/** 77, 82, 87. **R6/** 134, 135, 136, 140, 141, 146, 156, 162, 167, 170, 173, 274.

Podkategorie: Vztahy a komunikace s rodiči

Kódy: vztah s rodiči, vztah mezi rodiči, komunikace po rozvodu

R1/ 32, 54, 214, 216, 230, 257. **R2/** 216, 218, 220, 223, 226. **R3/** 39, 41, 44, 45, 55, 56, 57, 59, 164, 168, 172, 195, 196. **R4/** 34, 37, 38, 121, 129, 188, 193, 194, 195, 210, 214, 222, 229, 235, 239. **R5/** 95, 114, 118. **R6/** 49, 51, 53, 58, 84, 86, 92, 98, 100, 108, 110, 111, 115, 121.

Podkategorie: Vnímaná opora

Kódy: emoční podpora, finanční podpora, opora v rodině

R1/ 53, 63, 65, 196, 198. **R2/** 238, 242. **R3/** 87, 89, 192. **R4/** 138, 153, 168, 176, 183, 202, 263. **R5/** 105, 106. **R6/** 124, 126, 130, 133, 150, 151, 153, 282, 287, 288.

Kategorie 4: Současný náhled s vnímanými následky rozvodu na vlastní život

Podkategorie: Vztahy s rodiči

Kódy: vztah mezi rodiči, vztah mezi respondentem a otcem, vztah mezi respondentem a matkou, představa rodinné sešlosti

R1/ 57, 58, 59, 148, 155, 157. **R2/** 229, 232, 249, 267, 270. **R3/** 177, 180, 184, 185, 203, 260. **R4/** 197, 200, 278, 281, 302, 311. **R5/** 128, 133, 136, 142, 143, 148. **R6/** 22, 23, 24, 176, 180, 185, 188, 197, 199.

Podkategorie: Vidina budoucí rodiny a partnerský vztah

Kódy: ideální představa o budoucí rodině, aktuální partnerský vztah, pohled na partnerské vztahy

R1/ 162, 164, 167, 169, 172, 174. **R2/** 283, 284, 292, 295, 300, 301, 302. **R3/** 213, 217, 221. **R4/** 315, 316, 321, 325. **R5/** 153, 154, 156, 159, 178, 183. **R6/** 203, 204, 205, 209, 210, 212, 214, 220, 222, 230, 233, 235, 238, 241, 242, 244, 245, 251, 256, 258, 262, 267.

Podkategorie: Retrospektivní vnímání rozvodu

Kódy: pohled na význam rozvodu, vnímaná pozitiva a negativa rozvodu, poselství rozvodu, chybějící otcovský vzor

R1/ 277, 278, 280, 281, 286, 287, 290. **R2/** 54, 306, 311, 320. **R3/** 80, 103, 104, 222, 230, 231, 232, 236, 243, 245, 248. **R4/** 333, 334, 335, 336, 337, 340, 343, 345, 354, 356. **R5/** 163, 189, 192. **R6/** 163, 192, 269, 273, 291, 303, 304, 308.

Příloha 2: Otázky k rozhovoru

Mohl/a bys mi, prosím, povědět, jak to chodilo u Vás doma v dětství?

Jak jste trávili čas jako rodina?

Kolik Ti bylo, když k rozvodu rodičů došlo?

Jak si prožíval/a oznámení rozvodu?

Jak to probíhalo v období rozvodu?

Docházelo ke konfliktům během rozvodu?

Jak se rodiče během rozvodu chovali?

Jak se rodiče chovali během rozvodu v Tvé přítomnosti?

Na koho si se mohl/a spolehnout během rozvodu?

Našel si rodič nového partnera? Jak si ho přijal/a? Jakou s ním máš zkušenost?

V čí péči si byl/a?

Jaký máš nyní vztah s rodiči?

Jakou máš představu o partnerství?

Jak vypadá nyní Tvůj partnerský vztah?

Jaká je Tvá budoucí vidina rodiny?

Dokážeš si představit rodinnou sešlost s oběma rodiči? Jak by asi probíhala?

Jak bys reflektoval/a zkušenost rozvodu? Co pro Tebe rozvod znamenal?

Jaké poselství do života si z této zkušenosti bereš?

Příloha 3: Ukázka kódování

74 R3: Já myslím, že to jsme si sedli všichni čtyři, mamka, táta a brácha. To nám oznámili dohromady. Já
75 si to vlastně pamatuji, to nám oznámili v Mažicích. My jsme si hráli na prolézačce, co nám táta
76 postavil a oni za námi přišli a oznámili nám to. Víím, že jsem utíkala s brekem do pokoje, že jsem se
77 tam zamkla.

78 T: Byla si ráda, že Ti to řekli takhle oba, nebo jak si to vnímala #

79 R3: Já jsem na ně byla naštvaná. Byla jsem strašně naštvaná. V tu dobu mě to mrzelo, ale zpětně si
80 říkám, že je dobře, že se rozvedli.

81 T: A za co konkrétně si na ně byla naštvaná, že boří rodinu, nebo jaké byly Tvé důvody?

82 R3: # Já jsem nevěděla, co bude do budoucna. Měla jsem strach, co bude. ##

83 T: Byli rodiče v klidu, nebo jak to probíhalo? Hádali se před Vámi? Jak to měli mezi sebou?

84 R3: Já jsem zažila pár hádek. Já jsem je slyšela, že třeba odešli pryč. Bylo to napjatý, že každý utíkal.
85 Mamka do zahrady, taťka do dílny. Už spolu netrávili tolik času.

86 T: A cítila si u někoho oporu?

87 R3: U mamky. U mamky jsem to vnímala pozitivněji vždycky i vnímám, protože té můžu říct všechno,
88 ale táta ten je takový # všechno co mu řeknu, i jako teď to platí, tak buď použije proti mně, nebo to
89 řekne lidem ostatním, co má v blízkosti, že # častokrát jsem se v něm jako zklamala.

90 T: # Hádali se rodiče o Vaší péči? Jak to dopadlo, u koho si nakonec byla?

91 R3: Tam to bylo daný. Mamka řekla, že si nás vezme. Myslím si, že táta i souhlasil, že jako ani
92 nebojoval. Já jsem si mohla vybrat, brácha byl malej, u toho to bylo daný. Mně se dopředu řeklo, že
93 mám říct, že půjdu k mamce.

94 T: A kdo Ti to řekl?

95 R3: Mamka mi to řekla, že se domluvili.

96 T: A s tátou si se o tom také bavila?

97 R3: Ne. To vlastně se rozváděli, když už jsme bydleli v Soběslavi v pronájmu.

98 T: Řekli Ti důvod, proč jdou od sebe?

99 R3: # Myslím, že to bylo kvůli tomu, že se hádali, ale nikdy jsem nad tím moc nepřemýšlela. No #
100 postřehla jsem tam tetu, která tam za náma často jezdila, ale to mi jako malé moc nedocházelo.
101 Potom s ní táta samozřejmě byl několik měsíců a pak přišla ještě jiná paní.

102 T: Jak to hodnotíš teď? Myslíš si, že to bylo kvůli někomu nebo komu dáváš vinu za rozvod? Nebo
103 jestli dáváš vůbec vinu?

104 R3: Vůbec nedávám vinu, to vůbec. Já jsem ráda, že se rozvedli, ale # ne vinu nikomu nedávám.
105 Mamka by s tátou nebyla dál šťastná. A ona měla i jasno v hlavě, že s ním nebude. Já si myslím, že ten
106 prvotní nápad přišel od ní, že ten táta by se nerozvedl. Jemu by vyhovovalo mít manželku a milenkou.

107 T: Ty si mluvila, že si taťka našel nové přítelkyně nebo partnerky. Jak si to vnímala ty? Vnímala si je
108 jako náhradní mamky? Mluvily Ti někdy do života?

109 R3: První přítelkyně, vlastně ta paní Jana, která se začala už objevovat, když byli ještě manželé, tak
110 s tou se následně nastěhoval do baráku. Tu jsem nesnášela. Ta měla dceru ve stejném věku, na

Příloha 4: Proměny a souvislosti jednotlivých fenoménů u respondentů

Pro přehlednost jsem shrnula nejdůležitější skutečnosti v příbězích respondentů do tabulky, která nám umožňuje lepší náhled na proměny a souvislosti jednotlivých fenoménů rozvodu.

Respondenti		Alena	Ema	Anna
Téma	fenomén	R1	R2	R3
Rodina	<i>Rodinné soužití před rozvodem</i>	nesoudržné bez společných aktivit	spíše nesoudržné s málo společnými aktivitami	nesoudržné bez společných aktivit
Matka	<i>vztah před rozvodem</i>	dobry vztah s pocítovanou oporou	hezký vřelý vztah s pocítovanou oporou	hezký vřelý vztah s pocítovanou oporou
	<i>nový partner jako jeden z faktorů rozpadu rodiny</i>	ne	ano, Ema nepocítuje tento vztah nijak důležitý	ne
	<i>vztah po rozvodu</i>	stejný jako před rozvodem	stejný jako před rozvodem, vysoká opora během a po rozvodu	stejný jako před rozvodem
Otec	<i>vnímaný vztah před rozvodem</i>	špatný vztah s četnými konflikty, nízká angažovanost	dobry, angažovanost v jejich vztahu	nízká angažovanost
	<i>nový partner jako jeden z faktorů rozvodu</i>	ano, nová partnerka přijata dobře	ne	ano, neshody mezi novou partnerkou a Annou
	<i>vztah po rozvodu</i>	stejný jako před rozvodem, zhoršený po změně střídavé péče	výrazně horší vzájemné vztahy, žádná vnímaná opora	stejný jako před rozvodem
Vnímaný vliv rozvodu	<i>vidina životního partnera</i>	ovlivněna nevěrou otce, vnímaný strach z nevěry v partnerském vztahu	ovlivněna nedůvěrným a špatným vztahem s otcem	ovlivněna nedůvěrným a špatným vztahem s otcem
	<i>ideální představa o budoucí rodině</i>	soudržná, nechtěla by rozvod hlavně kvůli dětem	soudržná, nechtěla by rozvod hlavně kvůli dětem	soudržná, nechtěla by rozvod hlavně kvůli dětem

Tabulka 2: Proměny a souvislosti jednotlivých fenoménů u respondentů (R1 - R3)

Respondenti		Lenka	Tomáš	Igor
Téma	fenomén	R4	R5	R6
Rodina	<i>Rodinné soužití před rozvodem</i>	nesoudržné, téměř bez společných aktivit	soudržné se společnými aktivitami	nesoudržné bez společných aktivit
Matka	<i>vztah před rozvodem</i>	dobrý vztah s pocíťovanou oporou	vřelý vztah s pocíťovanou oporou	dobrý vztah s pocíťovanou oporou
	<i>nový partner jako jeden z faktorů rozpadu rodiny</i>	ne	ano, nepřijetí nového partnera matky, odpor k němu i matce	ne
	<i>vztah po rozvodu</i>	zhoršené vztahy, nedůvěrný vztah, časté konflikty	výrazně zhoršené vztahy, matka vnímaná jako viník rozpadu rodiny	stejný jako před rozvodem
Otec	<i>vnímaný vztah před rozvodem</i>	nízká angažovanost, dle slov Lenky: „nulový“	dobrý, angažovanost	nízká až žádná angažovanost ve vztahu
	<i>nový partner jako jeden z faktorů rozvodu</i>	ano, dobrý vztah s novou partnerkou	ne	ano, žádný navázaný vztah s tátovými partnerkami
	<i>vztah po rozvodu</i>	stejný jako před rozvodem	stejný, postupně se však vytrácel společně strávený čas	stejný jako před rozvodem
Vnímaný vliv rozvodu	<i>vidina životního partnera</i>	ovlivněná neangažovaným vztahem s otcem	ovlivněná nevěrou matky, vnímaný strach z nevěry v partnerském vztahu	ovlivněná nevěrou otce, častými konflikty mezi rodiči, vnímaný strach a nejistota v partnerském vztahu
	<i>ideální představa o budoucí rodině</i>	soudržná, nechtěla by rozvod hlavně kvůli dětem	soudržná, nechtěl by rozvod zažít v žádném ohledu	soudržná, nechtěl by rozvod hlavně kvůli dětem

Tabulka 3: Proměny a souvislosti jednotlivých fenoménů u respondentů (R4- R6)

Příloha 5: Seznam tabulek a obrázků

Tabulka 1: Charakteristika výzkumného souboru	26
Tabulka 2: Proměny a souvislosti jednotlivých fenoménů u respondentů (R1- R3).....	67
Tabulka 3: Proměny a souvislosti jednotlivých fenoménů u respondentů (R4- R6).....	68
Obrázek 1: Kategorie 1: Rodinné soužití před rozvodem	32
Obrázek 2: Kategorie 2: Období rozvodu.....	35
Obrázek 3: Kategorie 3: Období po rozvodu.....	39
Obrázek 4: Kategorie 4: Současný náhled s vnímanými následky rozvodu na vlastní život	45